

VERZETS
RESISTANCE
MUSEUM

JAARVERSLAG
2022

INHOUD

1. VOORWOORD	4	5. EDUCATIE EN TOEGANKELIJKHEID	22	Digitale bezoekers	37
2. TENTOONSTELLINGEN	6	Groepsbezoek	23	Website	37
Wisselexposities	7	Museumdocenten	25	Sociale media	39
- <i>Wees Moedig! Drie Amsterdammers en de Februaristaking</i>	7	Nieuw educatieprogramma	25	Audio-, gebarentaal- en smartphonetours	40
Entreehal-exposities	7	Toegankelijkheid	25	Promotie en publiciteit	41
- <i>Muurschildering Spitfire</i>	7	Virtueel bezoek Verzetmuseum Junior	26	Relaties	43
Tentoonstellingen buiten het museum		Programma's bij wisseltentoonstellingen	26	8. ORGANISATIE	46
- <i>Verzetmuseum Junior op wielen</i>	7	Gezinspubliek	26	Directie en Raad van Toezicht	47
Doorplaatsing tentoonstellingen	8	Sociaal-maatschappelijke activiteiten	27	Risicomangement	47
3. VERBOUWING EN VERNIEUWING	10	Samenwerking en promotie	27	Personeel	47
Bouwkundige werkzaamheden	11	6. EVENEMENTEN	28	Huisvesting en faciliteiten	49
Installaties	11	Podcasts	29	Vrienden	49
Samenstelling en inrichting	11	Verzetstram	29	Financiën	50
Gehoorzaal	13	Feestelijke heropening	31	9. BIJLAGEN	54
Resultaat	13	Series lezingen en discussies	31	Raad van Toezicht	55
Afdeling over de koloniën	14	- <i>Het Ronde Tafel Gesprek / The Round Table Talk</i>	31	Neven(funcities) directie en Raad van Toezicht	55
4. COLLECTIE EN BIBLIOTHEEK	18	- <i>Sobiborbijeenkomst</i>	32	Comité van Aanbeveling	55
Collectieverwerving	19	Random wisseltentoonstellingen	32	Bestuur Stichting Vrienden	55
Behoud en ontsluiting	19	Eenmalige bijeenkomsten	32	Personeel	56
Raadpleging en uitlening	19	Collectieve evenementen	34	Adviesgroepen	56
Onderzoek	19	7. PUBLIEK, MARKETING EN PR	36	Vrijwilligers	56
Bibliotheek	19	Fysieke bezoekers	37	Bijdragen 2022	57
				Colofon	57

4 VOORWOORD

Hoogtepunt van 2022 was de heropening van het totaal vernieuwde museum op 1 december door H.K.H. Prinses Margriet. De openingshandeling verrichtte ze samen met de blinde Mireille de Muijk, één van de adviseurs die had bijgedragen aan een zo optimaal mogelijke toegankelijkheid van het museum voor mensen met beperkingen. Ze draaiden samen aan de knoppen van een oude radio om een nieuwsbericht over de heropening in jaren '40-stijl te activeren.

Op 1 december 2022 werd het geheel vernieuwde Verzetsmuseum feestelijk heropend door H.K.H. Prinses Margriet. De openingshandeling verrichtte ze samen met de blinde Mireille de Muijk, één van de adviseurs die had bijgedragen aan een zo optimaal mogelijke toegankelijkheid van het museum voor mensen met beperkingen.

Aan de heropening ging een sluiting van zes maanden vooraf waarin alle medewerkers en ingehuurde partijen hard werkten om een prachtige hedendaagse opstelling te realiseren. Tijdens de sluiting bleef het museum zichtbaar en actief voor bezoekers via *Verzetsmuseum Junior op wielen*, de *Verzetstram*, digitale exposities en podwalks.

Tijdens de bouw en inrichting kwamen heel wat knelpunten naar voren: door de verzakte vloer, extreem lange lever-tijden leidend tot vertragingen, en de voortdurende kosten-verhogingen in de bouwsector. Het lukte alle problemen te overwinnen dankzij de inzet van alle betrokken partijen.

De nieuwe opstelling was spraakmakend en kreeg heel veel aandacht in de media. Bezoekers stroomden in groten getale toe en waren vrijwel unaniem enthousiast. Als in 2024 ook de nieuwe vaste afdeling over de Nederlandse koloniën open gaat – met daarin veel aandacht voor verzet tegen Nederland als koloniale onderdrukker – is het Verzetsmuseum weer helemaal toegerust voor de bezoekers van de toekomst.

In de eerste maand van 2022 was het Verzetsmuseum nog wegens corona gesloten. De maanden erna bleef het aantal bezoekers – zoals in de gehele cultuursector – nog achterlopen op de pre-corona-situatie. Na de sluiting en

- Baanbrekend wat betreft de toegankelijkheid voor mensen met beperkingen
- Hoge bezoekersaantallen na de heropening
- 56% van de individuele bezoekers jonger dan 40 jaar

heropening ontving het museum echter meer individuele bezoekers dan ooit. Het jaar werd afgesloten met – de succesvolle *Verzetstram* meegerekend – ruim 34.000 fysieke bezoekers, waarvan bijna 10.000 jongeren die een educatief programma doorliepen.

Voor de medewerkers was het stimulerend om iets moois op te bouwen. Aan het eind van het jaar was er – volgens planning – nog afrondend werk te verrichten, maar het ‘pièce de résistance’ van de vernieuwing was voltooid.

Terugkijkend op het jaar 2022 past het mij – namens de leden van de Raad van Toezicht – mijn grote waardering uit te spreken voor de inzet en het enthousiasme van de directeur, haar staf, de medewerkers en vrijwilligers in het in vele opzichten spannende afgelopen jaar. Zij hebben met elkaar een enorme prestatie verricht, en ook ik ben trots op het prachtige resultaat.

Jozias van Aartsen,
voorzitter Raad van Toezicht

2 TENTOONSTELLINGEN

De wisselexpositieruimte werd het grootste deel van het jaar niet voor tentoonstellingen gebruikt, maar als opslagruimte voor de objecten uit de ontruimde oude vaste opstelling, als werkruimte voor de inrichting van de nieuwe opstelling en tenslotte als receptieruimte voor de feestelijke heropening. Slechts ruim drie maanden was de tentoonstelling *Wees Moedig!* er te zien.

WISSELTENTOONSTELLINGEN

Vanaf 9 mei werd de wisselexpositieruimte ontruimd en in gebruik genomen als werkruimte voor de ontruiming van de objecten uit de oude vaste opstelling en later voor inrichting van de nieuwe opstelling. Nog later werd het een receptieruimte voor de feestelijke heropening. Vanaf de heropening na de laatste corona-lockdown, van 26 januari tot en met 8 mei, was er de tentoonstelling te zien die was gemaakt voor het 80ste herdenkingsjaar van de Februaristaking in 2021, die door de coronacrisis nog weinig bezoekers kreeg.

WEES MOEDIG! DRIE AMSTERDAMMERS EN DE FEBRUARISTAKING, 26 JANUARI T/M 8 MEI

Centraal in deze tentoonstelling stonden de verhalen van drie communisten die actief bij de organisatie van de staking waren betrokken en zwaar werden gestraft: stratenmaker Willem Kraan, die tijdens de vergadering van de communistische partij opriep tot de staking, werd gefusilleerd; Coba Veltman, één van de typistes en verspreiders van het beroemde stakingspamflet zat tot aan de bevrijding gevangen, uiteindelijk in concentratiekamp Ravensbrück; tramconductor Joop IJisberg, die de staking op gang bracht in tramremise Lekstaat, werd ook ter dood veroordeeld en gefusilleerd. Het laatste verhaal in de tentoonstelling, over Iraanse politiek gevangene en mensenrechtenactiviste Nasrin Sotoudeh liet zien dat vergelijkbare verhalen zich tegenwoordig ook afspeelen.

In de aanloop naar de herdenking van de Februaristaking en 4 en 5 mei in 2022 werd een laatste promotie-offensief voor de tentoonstelling ingezet. Bezoekers waren enthousiast: “... *diep geraakt door deze verhalen*”; “*Mooi ook die aandacht voor Nasrin. Ook nu worden mensen gevangen gezet, alleen omdat ze opkomen voor anderen.*”

ONZE GROEPEN HEBBEN EEN GEWELDIGE ERVARING GEHAD! HEEL ERG BEDANKT, OOK WIJ HEBBEN ER VAN GENOTEN!

De tentoonstelling was ook belangrijk als testopstelling voor de voorzieningen voor mensen met beperkingen in het te vernieuwen museum. In 2021 waren er al testgroepen van volwassenen ontvangen. Wegens corona was het dat jaar niet mogelijk om visueel en auditief beperkte scholieren te ontvangen. Dat kon begin 2022 gelukkig wel, waarover meer in het hoofdstuk over de educatie.

ENTREEHAL-EXPOSITIES

MUURSCHILDERING SPITFIRE, 26 JANUARI T/M 22 MEI

Een door een aannemer aan de Leidse Kade in Amsterdam ontdekte muurschildering van een Spitfire was tot aan de sluiting van het museum in de entreehal geëxposeerd.

TENTOONSTELLINGEN BUITEN HET MUSEUM

VERZETSMUSEUM JUNIOR OP WIELEN

Deze gecomprimeerde versie van het ‘grote’ *Verzetsmuseum Junior* reed ook in 2022 in een vrachtwagentrailer door het land om vooral in kansarme wijken meer kinderen te bereiken. Zij maken er kennis met Joodse Eva, Jan met ouders in het verzet, NSB-meisje Nelly en Henk uit een alledaags gezin, en leren zo spelenderwijs wat de Tweede Wereldoorlog betekende.

Ook na de sluiting van het museum kon ‘*Op wielen*’ in bedrijf blijven. Het kon niet volop worden benut doordat de coördinator mede wegens ziekte in het educatieteam vooral werkte aan de toegankelijkheid van de nieuwe vaste opstelling. In 2022 werden 2.047 bezoekers ontvangen op 43 locaties, vooral bij basisscholen. Kinderen en leraren waren weer razend enthousiast.

“Ik wilde meegeven dat ik alleen maar goede reacties heb ontvangen van de scholen! Met name het gesprek over goed/fout en eigen keuzes mogen/moeten maken spraken zowel de leerlingen als de docenten heel erg aan.”

(Coördinator Cultuurpunt Aalsmeer)

“Onze groepen hebben een geweldige ervaring gehad! Heel erg bedankt, ook wij hebben ervan genoten! Wat een fijne, lieve vrijwilligers zijn er meegekomen.”

(Leerkracht Basisschool de KlimOp, Purmerend)

DOORPLAATSING TENTOONSTELLINGEN

MODE OP DE BON IN NATIONAAL MONUMENT KAMP VUGHT, T/M 9 JANUARI 2022

Deze succesvolle tentoonstelling van het Verzetsmuseum uit 2019 was van 15 juni 2021 tot en met 9 januari 2022 te bezoeken in Vught. De tentoonstelling werd daarna overgebracht naar het Bevrijdingsmuseum Zeeland, maar kon er nog niet worden geëxposeerd door een vanwege de coronacrisis uitgestelde verbouwing van de ruimte voor wisseltentoonstellingen.

De tentoonstelling *Wees Moedig! Drie Amsterdammers en de Februaristaking* had door de coronacrisis in het 80ste herdenkingsjaar van de staking nog weinig bezoekers gekregen. Dat kon begin 2022 worden goedge maakt. De tentoonstelling was ook belangrijk als testopstelling voor de voorzieningen voor mensen met beperkingen in het te vernieuwen museum.

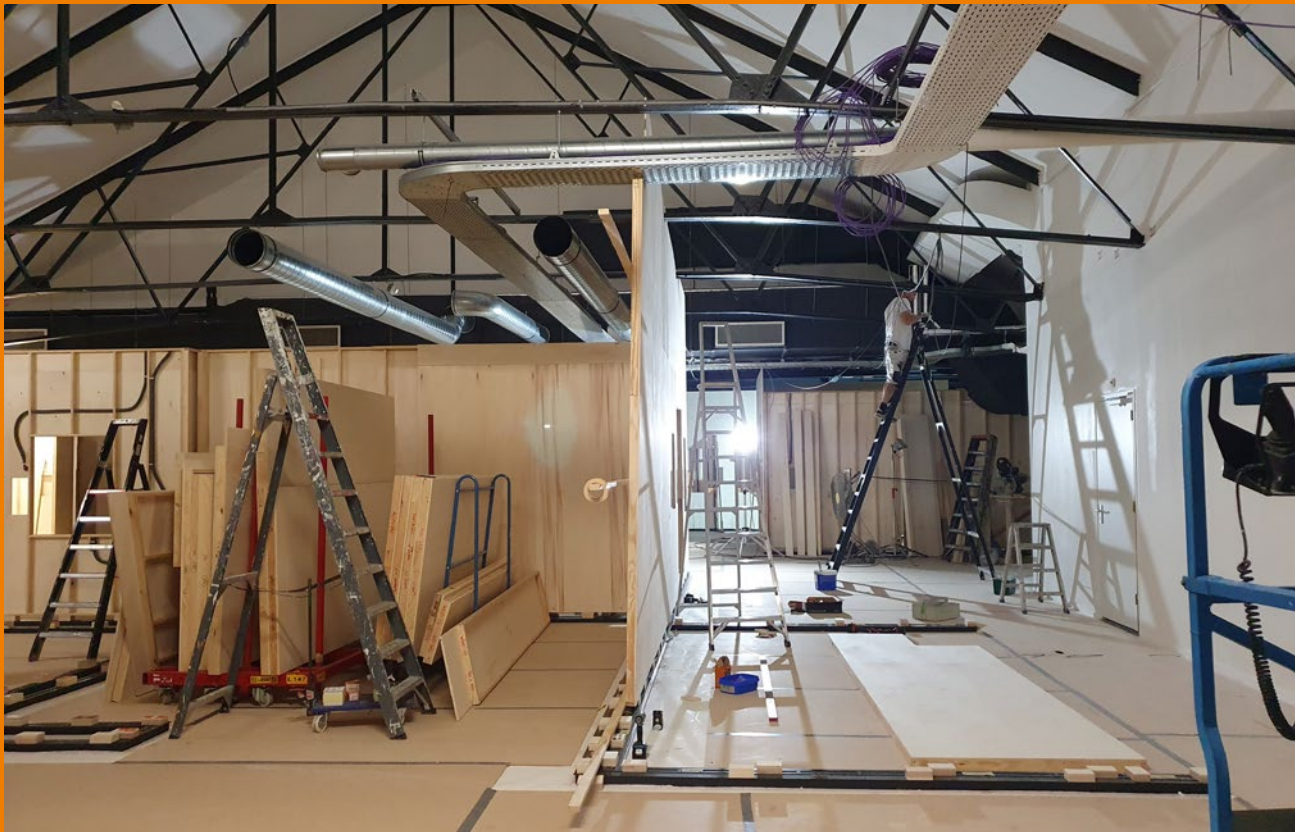

De reizende kindertentoonstelling *Verzetsmuseum Junior op Wielen* stond in 2022 op 43 locaties, vooral bij basisscholen, maar ook op Bevrijdingsfestival Het Vrije Westen in het Amsterdamse Westerpark. In de vrachtwagentrailer maken bezoekers kennis met vier echt bestaande kinderen: Joodse Eva, Jan met ouders in het verzet, NSB-meisje Nelly en Henk uit een alledaags gezin. Ze leren zo spelenderwijs wat de Tweede Wereldoorlog betekende.

3 VERBOUWING EN VERNIEUWING

Het Verzetsmuseum was een half jaar gesloten voor verbouwing. Het 'informatie-eiland' werd gesloopt en vele installatiekanalen, die voorheen dwars door de tentoonstellingsruimte liepen, werden verlegd. Hierdoor werd een betere routing voor de nieuwe opstelling mogelijk, kwamen de gietijzeren spanten – die monumentale waarde hebben – weer in het zicht, en kon de hoogte van de ruimte ook museaal worden benut.

De verbouwing en vernieuwing van het museum was aan begin van het jaar vergaand voorbereid. Voor de uitvoering was het museum voor publiek gesloten van 23 mei tot aan de heropening op 1 december.

BOUWKUNDIGE WERKZAAMHEDEN

Aannemer OM Bouwgroep startte zijn werk direct bij de sluiting van het museum. De oude vaste opstelling had 23 jaar dienst gedaan; de sluiting bood kans voor hoogst noodzakelijke renovaties. Zo werden de vloerbedekking in de publieksruimtes en de publiekstoiletten vervangen; de museumdeuren werden – mede met het oog op de bezoekers met beperkingen – vervangen door automatische schuifdeuren. Er werd zo duurzaam mogelijk gewerkt. Zo werden de oude toiletdeuren niet vervangen, maar gereviseerd. Een ingrijpende klus was de sloop van het ‘informatie-eiland’ in het hoge deel van de vaste opstelling, met voorheen daarop de bibliotheek en daaronder de afdeling over Nederlands-Indië. Sloop van dit stalen bouwwerk creëerde de ruimte voor een veel betere opzet en routing van de nieuwe opstelling. Om ruimte te creëren voor een nieuwe afdeling over de koloniën werd een muur geplaatst in de wisselexpositieruimte.

Toen de oude expositiepanelen waren verwijderd, bleek daarachter een al eerder geconstateerde verzakking van de vloer sterk te zijn verergerd. Dat baarde zorgen: zou de vloer van de uitbouw uit 1914 de nieuwe opstelling wel kunnen dragen? In april werden er boringen gedaan naar mogelijke holle ruimtes onder de vloer. Gelukkig bleek die overal op een goed zandbed te liggen.

De vloer was wel erg ongelijk wat een uitdaging werd voor de tentoonstellingsbouwer, maar gelukkig waren er geen constructieve aanpassingen nodig. Op 15 november werd al het bouwkundige werk opgeleverd.

WAT HEBBEN JULLIE ER EEN INDRUKWEKKENDE EN BELANGRIJKE TENTOONSTELLING VAN GEMAAKT!

INSTALLATIES

De verbouwing bood de kans om de bestaande klimaatapparatuur te verbeteren. De capaciteit van de luchtbehandelingsinstallatie werd uitgebreid om de klimaatproblemen op te lossen in de nieuwbouw die in 2013 voor *Verzetsmuseum Junior* was gerealiseerd. Voor een veel ruimtelijkere nieuwe vaste opstelling, waarin ook de hoogte kon worden benut, werden de installatiekanalen die op veel plekken door de museale ruimte liepen, aangepast en verlegd, zo veel mogelijk naar de technische ruimtes buiten het zicht. Deze ingrijpende aanpassingen werden ontworpen en uitgevoerd door huisinstallateur Kuijpers Installatietechniek.

De installaties werden daarbij ook duurzamer gemaakt.

Toen de nieuwe opstelling vorm kreeg, was het een puzzel om ook alle benodigde nieuwe leidingen en kanalen – voor licht, data, klimaatbeheersing en veiligheidsvoorzieningen – zo onzichtbaar mogelijk naar de nieuwe tentoonstellingsruimtes te brengen. Door problemen met levering van de software kon niet al het werk aan het klimaat in de nieuwbouw voor de heropening worden afgerond, maar het museum kon open. Voltooiing van het werk aan de installaties volgde begin 2023.

SAMENSTELLING EN INRICHTING

Aan het begin van het jaar was de samenstelling van de nieuwe vaste opstelling afgerond en waren alle teksten en scenario's geschreven. Er werd gewerkt aan de inhoudelijke *finishing touch* en aan de productie. Ingehuurde projectleider Irma Enklaar zorgde als een voortvarende en stimulerende spin in het web voor planning en coördinatie van de werkzaamheden van alle bij de verbouwing en productie betrokken partijen.

De teksten werden in februari nog voorgelegd aan 14-jarige VMBO-scholieren. Wat zij niet begrepen of saai vonden werd aangepast. Er werd gewerkt aan de audiotours, het educatieve programma en het epiloog-onderdeel van de opstelling over de actualiteit. De vormgevers – Ilona Laurijsse en Maaïke Stevens – presenteerden hun definitieve ontwerp op 10 februari. De audiotour voor blinden en slechtzienden werd in april door de doelgroep getest. Diezelfde maand presenteerde AV-studio Shosho de storyboards voor de geanimeerde films

die de zes periodes in de nieuwe opstelling introduceren.

Een groot knelpunt was dat het bedrijf dat de gedetailleerde 3D-modellen voor de uitwerking van de museuminrichting zou maken, vertraagde vanwege vele corona-gevallen onder het personeel en de opdracht vervolgens teruggaf. Het kostte grote moeite om een vervangend bedrijf te vinden. Daardoor kon tentoonstellingsbouwer Kloosterboer pas vanaf 25 juli – veel later dan gepland – werken aan de opbouw van de tentoonstellingswanden. Doordat het gebouw aan alle kanten scheef is, moest er tijdens de bouw nog veel worden geïmproviseerd om op elkaar aansluitende, waterpas-lopemde tentoonstellingswanden te bouwen.

In de zomer werden de plannen voor de vormgeving in de vitrines gedetailleerd uitgewerkt. De technische dienst van het museum bouwde zelf deels de kleine decors in de vitrines en de opstellingsonderdelen ingebouwd in historisch meubilair. Met een collectiespecialist en een ‘mounter’ werd een plan gemaakt voor gebruik van nieuwe inrichtingsmethodes, bijvoorbeeld met magneten. De interactieve onderdelen werden uitgewerkt met interactive-ontwikkelaar Yipp. Met Big Orange Audio Agency werden door keuze van stemmen, muziek en geluidseffecten de films, audiotours en de audiofragmenten van de persoonlijke verhalen extra aantrekkelijk gemaakt voor een breed publiek.

In het najaar werd de epiloog als laatste inhoudelijke onderdeel afgerond en werden alle

tentoonstellingsonderdelen in productie genomen. Een grote tegenslag voor bouwer Kloosterboer was dat de grote muurprints gingen bobbelen en moesten worden vervangen. De inrichting van de vitrines moest hierdoor starten voordat de decorbouw was afgerond. Niet ideaal, maar het ging. De laatste weken voor de heropening bleken de nieuwe bevestigingstechnieken voor de documenten deels niet adequaat. Nog tot enkele dagen voor de heropening werd er gewerkt aan vitrine-inrichting, aanleg van de geleidelijnen voor mensen met een visuele beperking, uitlichting, en installatie van de interactives.

GEHOORZAAL

Aan het begin van het jaar werd besloten om ook de gehoorzaal op te knappen. Die was in de loop der jaren verrommeld geraakt en het podium was wat te klein en te laag. Ontwerper Rogier Martens adviseerde over een nieuwe inrichting. Helaas bleek het niet mogelijk een storend luchtkanaal achter het podium te verplaatsen. Maar met een nieuw podium, vilt wandbekleding gemaakt van petflessen en nieuw meubilair oogde de zaal bij de heropening weer strak en representatief.

RESULTAAT

Alle makers waren enthousiast over de nieuwe opstelling, die een helder chronologisch verhaal vertelt in een prachtig decor. In zes fases lopen de bezoekers door de bezetting. Elke periode wordt ingeleid door een film met animaties die helder en kort de politieke en internationale context schetst. Daarna wordt alleen aan de hand van korte persoonlijke verhaalfragmenten het verhaal over de periode verteld. Door de verhalen en de

decors van Ilona Laurijsse en Maaïke Stevens ervaren de bezoekers hoe de sfeer steeds grimmiger wordt. Maaïke van Keimpema verzorgde de grafische vormgeving. Alle teksten zijn naar keuze óf te lezen óf te beluisteren. De opstelling is afgestemd op rolstoelgebruikers. Voor blinden en slechtzienden zijn er geleidelijnen, voelobjecten en een aangepaste audiotour. Voor doven en slechthorenden is er een ringleiding en een videotour in Nederlandse Gebarentaal. Alle teksten zijn – desgewenst ook via hun eigen telefoon of tablet – in gebarentaal beschikbaar.

**NEVER FORGET - THIS
CAN HAPPEN AGAIN
IN THE BLINK OF AN
EYE. THANK YOU FOR
MAKING THE URGENCY
AND THE DILEMMAS
OF REAL PEOPLE
FEEL REAL.**

De opstelling gaat net als de voorgaande over de geleidelijke ontwikkeling van het verzet in de context van de bezetting; er zijn nieuwe historische inzichten in verwerkt, en andere

perspectieven komen (beter) aan bod, zoals dat van Joodse verzetsmensen, verzetsmensen uit de koloniën (die hoopten dat de Nederlanders door de bezetting begrip zouden krijgen voor hun onderdrukte positie), burgerslachtoffers en in 'duo-verhalen' ook Duitse en geallieerde militairen in relatie tot een Nederlander.

In de nieuwe opstelling is veel aandacht voor verzet van mensen met een koloniale achtergrond. Zij pleegden relatief veel verzet en kozen er welbewust voor om aan de kant van hun koloniale onderdrukker te vechten tegen het racistische nationaal-socialisme. Zij werkten ook welbewust samen met de illegale pers om de opinie rijp te maken voor koloniale onafhankelijkheid na de oorlog. Na de oorlog kwamen zij van een koude kermis thuis. Het waren verrassende nieuwe inzichten voor de museumstaf. Voor een inclusieve geschiedenis zijn er in de nieuwe opstelling ook verhalen opgenomen over een Marokkaanse krijgsgevangene die als dwangarbeider werkt aan de Atlantikwall in Zeeland, openlijk homoseksuele verzetsmensen, en een blinde maakster van een illegale krant in braille. De epiloogruimte met 36 heel verschillende, korte, reflecterende citaten van mensen die nu te maken hebben met onderdrukking, discriminatie en verzet geven de bezoekers inzicht in, en zetten aan tot nadenken over, het belang van gelijkheid, persvrijheid, rechtsstaat en democratie. Allerlei hedendaagse kwesties worden hierin aangevoerd zoals complotdenken, antisemitisme, anti-islamisme, vluchtelingen, de Palestijnse kwestie en hedendaagse vormen van propaganda.

Ondanks een deels negatieve mediahype – waarover meer in hoofdstuk 7 – waren de bezoekers vrijwel unaniem enthousiast. Op de reactiewand schreven ze bijvoorbeeld:

“Wat hebben jullie er een indrukwekkende en belangrijke tentoonstelling van gemaakt!”

“Wat een verademing deze tentoonstelling: feitelijk goed de context weergegeven, zowel visueel als in de teksten. (...) Zet aan tot reflectie.”

“Very powerful and moving exhibition with a sensitivity to the nuance of the topic. I learnt a lot (...). Really makes you wonder what you would have done under the circumstances.”

“Een indrukwekkende expositie, die het verhaal van identiteitspolitiek, fascisme, verzet en ongelofelijke moed heel dichtbij brengt. Ondanks de verschrikking en het geweld, toch ook een bron van inspiratie en hoop.”

“Mijn vriendin en ik (...) zeiden tegen elkaar dat we dit één van de mooiste musea vonden die we ooit hebben bezocht.”

Veel bezoekers refereren aan vluchtelingen, de oorlog in Oekraïne en de democratie die onder druk staat:

“Never forget – this can happen again in the blink of an eye. Thank you for making the urgency and the dilemmas of real people feel real.”

“Terribly moving (...) I fear this creeping fascism is occurring now in the US, and other nations. I hope I will have the courage to resist.”

Sommige bezoekers refereren aan hun eigen (familie-)ervaringen:

“De verhalen heb ik gehoord in mijn familie (...). Door het bezoek aan dit museum zijn ze meer tastbaar geworden. Mooi en respectvol is dit heel goed in beeld gebracht, met een boodschap die raakt en actueel is.”

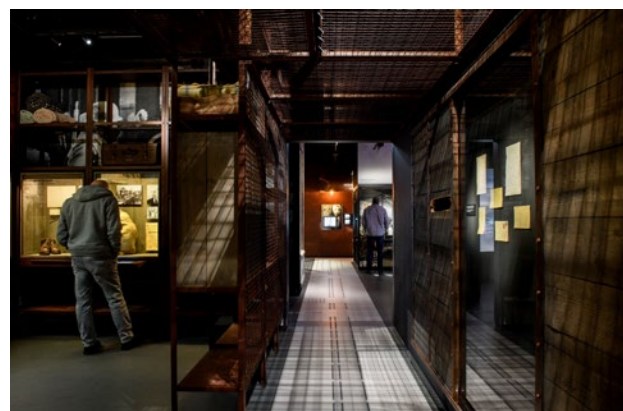
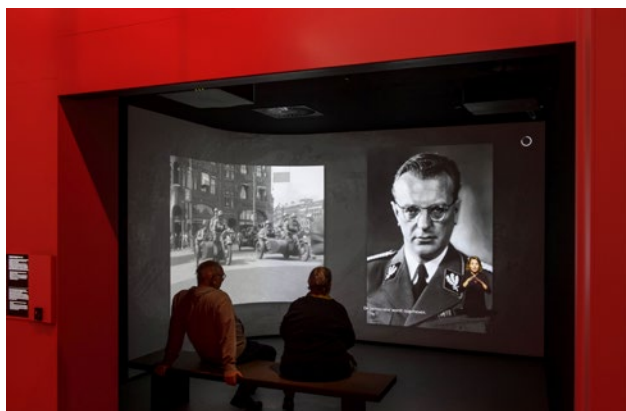
“Ik ben geroerd door deze tentoonstelling. Chaja, 1935 – 3 jaar ondergedoken.”

“Ik zou willen dat mijn vader die in het verzet zat, deze mooie tentoonstelling nog had kunnen zien.”

AFDELING OVER DE KOLONIËN

Er lag aan het begin van het jaar al een globaal plan voor de nieuwe afdeling over de koloniën. Er werd besloten om samen te werken met dezelfde partijen als bij de vaste opstelling over de situatie in Nederland. Op 14 februari was een eerste brainstorm met de vormgevers en de interactive-ontwikkelaar, en verschillende historische onderzoekers gingen van start (zie de bijlagen). Er waren verschillende voortgangsbesprekingen. Voor de opening wordt gekoerst op de zomer van 2024.

De nieuwe vaste opstelling vertelt een helder chronologisch verhaal in een prachtig decor. In zes fases lopen de bezoekers door de bezetting. Elke periode wordt ingeleid door een film met animaties die helder en kort de politieke en internationale context schetst. Daarna wordt alleen aan de hand van korte persoonlijke verhaalfragmenten het verhaal over de periode verteld. Door de verhalen en de decors van Ilona Laurijsse en Maaïke Stevens ervaren de bezoekers hoe de sfeer steeds grimmiger wordt.

DEZE MENSEN EN NOG HEEL VEEL MEER WERKTEN AAN HET NIEUWE MUSEUM

Liesbeth van der Horst, directeur:

Na 23 jaar was het de hoogste tijd voor een totale vernieuwing wat betreft inhoud en vorm. Het was heerlijk om daaraan te werken. We hadden nu een veel groter en beter team dan 23 jaar geleden en ook meer tijd en een ruimer budget. We hebben daardoor alles veel grondiger kunnen aanpakken. De oude opstelling werd nog steeds gewaardeerd, maar de nieuwe is veel beter.

Irma Enklaar, ingehuurd als projectleider:

Ik heb als freelancer soortgelijke projecten geleid, maar dit was omvangrijker. Alles is tot op de grond afgebroken. Er was niet alleen de productie van inhoudelijke onderdelen en decorbouw; er kwamen ook verbouwingsdingen bij en veel installatiekanalen zijn omgelegd. Het was daardoor heel pittig, soms spannend maar ook leerzaam. En het was stimulerend om alles vanaf scratch op te bouwen.

Anna Stam, Financieel administrateur:

Door verhoging van de materiaalprijzen, lange levertijden en personeelsgebrek in de bouwsector, waren er steeds weer nieuwe meerkosten. Ik heb nooit eerder voor een project de werkbegroting zo vaak moeten aanpassen. Doordat het museum veel is gesteund en de ondergrondse verdieping niet is doorgegaan, leidde het gelukkig niet tot grote problemen.

Martijn Mollema, AV-studio Shosho:

Ik werkte met veel plezier aan de keerpuntfilms. De samenwerking met de mensen in het museum was fijn en warm. Iedereen was leuk en heel betrokken. Ik vind het heel bijzonder dat het museum rekening houdt met alle doelgroepen. Dat is zoeken naar balans; knap en ook dapper, vind ik dat.

Ilona Laurijsse, tentoonstellingsontwerper van Ilona Laurijsse Creative Design Studio:

Het was een superbijzonder project omdat het gaat om krachtige, emotionele verhalen. Daar konden wij heel goed met verbeelding van de sfeer bij aansluiten. We zaten snel op het goede spoor, en daarna was het heel prettig pingpongen tussen vorm en inhoud met het team van het museum. Voor ons is het belangrijk om een integraal ontwerp te maken waarin alle onderdelen bij elkaar passen en elkaar versterken. Dat is goed gelukt, vinden wij.

Karlien Metz, conservator:

Omdat het een vaste opstelling is die zeker tien jaar meegaat, wilde ik dat alles tot in de kleinste details klopt. Dat was een uitdaging. Ik heb veel geleerd doordat vrijwel alle aspecten van de bezetting aan de orde komen. Het was wikkelen en wegen wat we wel en niet opnemen. Een eyeopener vond ik het testen van teksten met VMBO-leerlingen: je kunt heel duidelijk en eenvoudig schrijven zonder dat het kinderlijk wordt. Het is nu spannend, maar ik heb vertrouwen in een goede ontvangst.

Jos Sinnema, ingehuurd als historisch onderzoeker:

Ik zocht specifieke verhalen, zoals van een politieagent die Joden had moeten ophalen, de maakster van een verzetskrant in braille en duo-verhalen, waarbij één verhaal vanuit Nederlands en Duits perspectief wordt verteld. Op een rommelzolder van een nabestaande kwam iets in braille te voorschijn. Ik vertaalde het letter voor letter, en zowaar: het was een exemplaar van de zeldzame braillekrant! Voor een duo-verhaal vond ik na heel lang zoeken iemand via een Duitse website voor schoolvrienden. Achter sommige korte verhaaltjes in het museum gaat maandenlang spoorwerk schuil.

Sandra ter Mijtelen, hoofd educatie en toegankelijkheid:

Ik vond het boeiend om te werken aan de toegankelijkheid voor mensen met een visuele of auditieve beperking. Je stapt in een wereld van mensen die de wereld op een andere manier beleven. Het was leuk om passende oplossingen te bedenken. Voor bepaalde technische oplossingen was de medewerking van bedrijven nodig. Die heb ik kunnen overtuigen van het nut daarvan. Onze blinde en dove adviseurs zijn enthousiast over wat we allemaal voor ze doen.

Dennis Koek, technisch medewerker:

'Het was voor mij een grote uitdaging om de ideeën van de vormgeefster, waarvan ik schetsen kreeg, te realiseren. Ik heb decors voor in de vitrines gemaakt en oude meubels aangepast zodat er bijvoorbeeld een rolstoel onder past. Ik maakte ook historische objecten na voor interactieve onderdelen. Die moeten er goed uitzien en óók onverwoestbaar en veilig zijn. Zoals bij alles voor de nieuwe tentoonstelling ligt het afwerkingsniveau hoog.

Joris le Poole, projectleider van decorbouwer Kloosterboer: Het is een complex ontwerp met heel veel inhoud. Het omzetten van het ontwerp naar de uitvoering met alle details die daarbij horen, was intensief maar ook leuk en opwindend. Alle bouwstructuren sluiten op elkaar aan waardoor de gehele tentoonstelling eigenlijk een groot aaneengesloten meubel is. Ik ben trots op ons team dat hier veel kennis, tijd en energie in heeft gestoken.

Jason Chong, hoofd marketing en communicatie: Bijzonder is dat het om een complete verandering gaat, waarmee het museum weer helemaal bij de tijd is: wat betreft museale technieken en wat betreft historische inzichten. Ik vind het heel interessant en stimulerend om dat te verkopen aan het publiek en de pers.

Tamar Grambeek, TG-lining: Het Verzetsmuseum is DE echte inclusie-voorloper. Het routeproject voor blinden is dermate innovatief qua ontwerp en visie, dat het ons trots maakt om eraan mee te werken. We hebben daarom de aluminium klankplaten, die de blinden informeren over de afslagen van de hoofdroute naar de wisselexpositieruimte en Verzetsmuseum Junior, als donatie aangeboden.

Arno Groenendijk, hoofd technische dienst: Doordat we weinig ruimte hebben is zo'n vernieuwing een complexe logistische operatie. Vóór de sluiting is de wisselexpositieruimte leeggehaald. De collectie kon daar heen toen de oude opstelling werd afgebroken. Al het andere materiaal moest – en dat ging superstrak – zo snel mogelijk het pand uit, zodat de aannemer erin kon. Toen de decorbouwers begonnen, hadden die de wisselexpositieruimte nodig. Gangen, Verzetsmuseum Junior, de gehoorzaal en alle hoeken en gaten zijn toen voor opslag gebruikt, waarbij natuurlijk goed is gedocumenteerd waar alles staat.

Gerben Bergstra, Kuijpers Installatietechniek: Het museum wilde de grote installatiekanalen, die dwars door de ruimte liepen, zo veel mogelijk uit het zicht hebben. Ze zijn aangepast en verlegd, zo veel mogelijk naar de technische ruimtes. Het museum oogt nu veel ruimer. Het was vervolgens een puzzel om alle benodigde nieuwe leidingen en kanalen – voor licht, data, klimaatbeheersing, brandmelders – zo onzichtbaar mogelijk naar alle ruimtes van de nieuwe tentoonstelling te brengen. Het vergde ook tijdens de bouw de nodige flexibiliteit en is goed gelukt.

Vincent de Koning, Big Orange - the Audio Agency: Door muziek, geluidseffecten en de keuze van stemmen, brengen wij de keerpunt-films, audiotours en de persoonlijke verhalen tot leven. Jonge stemmen vertellen de persoonlijke verhalen van toen – zo sluit je ook aan bij de jeugd van nu. Voor de mensen met een visuele beperking moeten de films een spannend hoorspel zijn, dan is soms extra duiding in geluid nodig van wat anderen in beeld zien. De kunst is om er voor te zorgen dat alle bezoekers een volwaardige beleving hebben.

Marocha Arredondo Reyes, interaction designer Yipp: Meestal maak ik kleurrijke illustraties en animaties voor kinderen. Nu ging het over een serieus onderwerp. Het was zoeken naar een passende stijl. Ik kom uit de Dominicaanse republiek en wist nog niets over het onderwerp. Ik was daar erg van onder de indruk. Mensen hebben hun leven gewaagd voor anderen. Ik wilde hun verhalen respectvol verbeelden. Dat is gelukt. Ik vond het echt een eer om mee te werken.

Onno Horsman, OM Bouwgroep: Zo'n museum is een bijzondere locatie en het werk was dynamischer dan anders. Meestal werk ik met alleen onderaannemers die ik aanstuur. Nu was er samenwerking met allerlei partijen. Een bijzondere groep mensen. Dat was leuk. De beperkingen van zo'n oud gebouw moet je accepteren. De zwakke vloer was een issue. Dan kan niet alles en doe je het werk zoals het wel kan.

David van Emden, assistent collectiebeheer: De vernieuwing was veel extra werk en heeft ook onze deskundigheid verbeterd. We hebben een workshop gevolgd bij de papierrestauratoren van het Stadsarchief en voor lastige klussen zijn deskundigen ingehuurd. Daar hebben we veel van geleerd. We gebruikten nieuwe technieken en materialen. Veel documenten zijn nu bijvoorbeeld bevestigd met magneten in plaats van de perspex steuntjes met dubbelzijdige tape uit 1998.

4. COLLECTIE EN BIBLIOTHEEK

Overhandiging van de collectie van Edmund (Mom) Wellenstein (1919-2016), een kopstuk uit het verzet waar het museum een lange en goede relatie mee had. Wellenstein was actief in het Delftse studentenverzet, zat een half jaar gevangen in concentratiekamp Amersfoort en leidde na zijn vrijlating vanuit Den Haag het Nationaal Comité voor verzet.

COLLECTIEVERWERVING

Voor de collectie van het museum werden ook in 2022 weer veel aanwinsten als schenking verworven, 134 in totaal. Bijzonder waren bijvoorbeeld gedecodeerde berichten van de Joodse Engelandvaarder Paul Polak, een uitgebreid archief met onder andere smokkelbriefjes en tekeningen van de Joodse verzetsman Eduard Veterman, brieven uit de Goelag van een in Amsterdam opgegroeide Duitse soldaat, een album met de uitgebreide oorlogscollectie van verzetskopstuk Mom Wellenstein, een dagboek en brieven van Engelandvaarder Carel Steensma, een speciaal *ausweis* van Anton Mussert, een zelfportret van Februaristaker Eduard Hellendoorn en een zeldzame paradummy, gebruikt als afleiding voor een wapendropping in Zegveld.

De collectie Steensma werd aan de directeur overhandigd tijdens een groot congres van het Dachau-comité in Den Haag.

BEHOUD EN ONTSLUITING

Vanwege verplaatsing van installatiekanalen moest in de periode mei tot augustus een groot deel van het depot worden ontruimd. Er werden rolcontainers en legkasten gehuurd om de collectie tijdelijk verantwoord op te slaan in de wissel-expositieruimte. Ook *Verzetsmuseum Junior* werd voor opslag gebruikt. Voordeel van de ingrijpende operatie was dat er nog wat moeilijk classificeerbare en niet-geregistreerde objecten te voorschijn kwamen, en dat het depot tot in de uiterste hoeken grondig kon worden schoongemaakt.

Ook de verbouwing en herinrichting gaf de twee collectiemedewerkers veel extra werk. Honderden collectiestukken werden uit de oude vaste opstellingen over Nederland en Nederlands-Indië verwijderd, soms behandeld en op de juiste plek teruggeplaatst in het depot. Een klein deel werd herplaatst in de nieuwe vaste opstelling en honderden andere collectiestukken kregen daarin een plek. Ter voorbereiding van deze grote herinrichtingsoperatie volgden de twee collectiemedewerkers een eendaagse cursus papierbehandeling in het Stadsarchief. In huis werden veel collectiestukken ontdaan of voorzien van steunkarton. Enkele houten collectiestukken werden extern behandeld tegen houtschimmel of houtworm. Er werd een extra wapenkluis in gebruik genomen, en om ruimte te maken in het depot werden een twintigtal grote collectiestukken opgeslagen in een gehuurde museale opslagruimte in Amersfoort.

In samenwerking met het Netwerk Oorlogsbronnen (NOB) en de Stichting Musea en Herinneringscentra WO2 (SMH) waren de afgelopen jaren al veel collecties van het Verzetsmuseum gedigitaliseerd. Dit werk werd in 2022 voortgezet. In het kader van het gezamenlijke Deltaplan collectie-ontsluiting WO2-musea werden eind september 471 particuliere archieven en fotocollecties van het Verzetsmuseum extern gedigitaliseerd; de rest van het jaar waren deze stukken buitenshuis. Er werd een subsidieaanvraag ingediend voor digitalisering van de voorwerpen uit de Nederlands-Indische collectie in 2023.

RAADPLEGING EN UITLENING

Door de digitalisering kunnen onderzoekers en andere belangstellenden van grote delen van de collectie in digitale vorm kennis nemen en wordt de collectie minder vaak dan voorheen ter plekke geraadpleegd. In 2022 werd de collectie onder meer geraadpleegd voor onderzoeken naar de verzetsgroep CS6 en de verzetsman Eduard Veterman. Ook was er veelvuldig contact met onderzoekers van het Nationaal Holocaust Museum. Er werden bruiklenen beschikbaar gesteld aan Herinneringscentrum Kamp Westerbork en Museum De Dageraad – ‘Het Schip’ – in Amsterdam.

ONDERZOEK

Naast het gebruikelijke onderzoek in het kader van de collectieregistratie, werkte de collectiebeheerder Filip Bloem in 2022 verder aan zijn boek over Jan Brassers, kopstuk uit het gewapende verzet in Noord-Holland, voor een publicatie medegefinancierd door Brassers oude werkgever Tata Steel. Brassers – een zeer actieve verzetsman die nooit door de Duitsers gepakt is – gold als iemand die relatief ongeschonden uit de oorlog was gekomen, maar uit archiefonderzoek en interviews met familie en bekenden bleek dat hij na de bevrijding meer dan voorheen bekend was kampte met door zijn oorlogservaringen opgelopen trauma's. Aan het eind van het jaar was het manuscript voltooid.

BIBLIOTHEEK

Eind 2021 was de bibliotheek op het af te breken ‘informatie-eiland’ al ontruimd. Van de af te stoten boeken werden er 225 overgenomen door het Bevrijdingsmuseum Zeeland, tien door Nationaal Monument Kamp Vught, 69 door het Vrijheids-

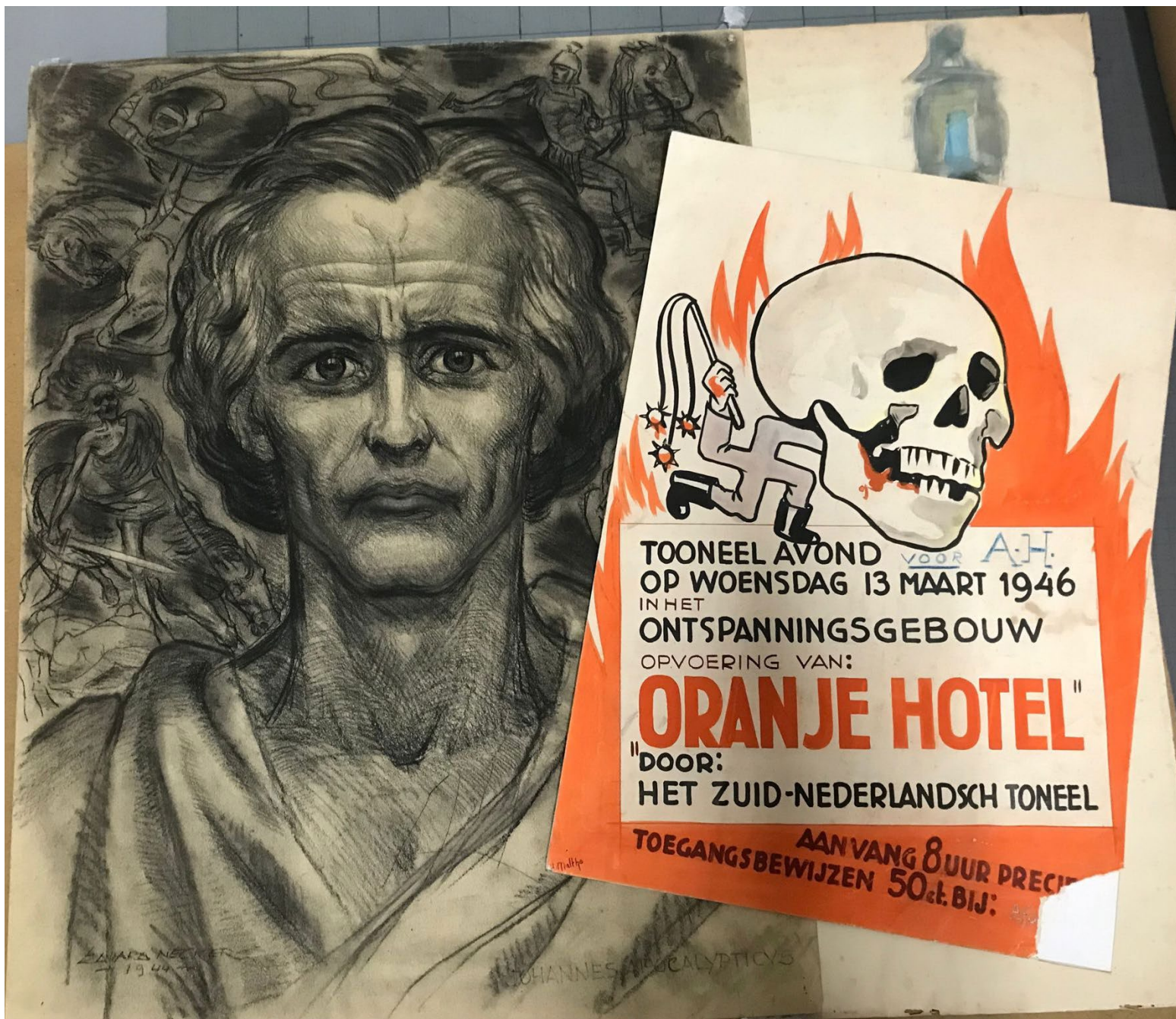
Een van de 134 aanwinsten voor de collectie uit 2022, was een paradummy, gebruikt als afleiding voor een wapendropping, gevonden en bewaard door bakkerszoon Casper Boot. De dummies van 82 centimeter hoog, zagen er, gevuld met stro, 's nachts in de lucht uit als echte parachutisten. Aan de poppen bevestigde explosieven en lichtkogels gingen af bij de landing, waardoor de Duitsers dachten dat ze werden beschoten. Veel dummies raakten daarbij beschadigd, waardoor een gaaf exemplaar zeer zeldzaam is.

museum in Groesbeek, tien door het Oranjehotel en het restant van 700 boeken ging naar het Oorlogsmuseum in Overloon. De ingekrompen bibliotheek kreeg een plek in het vergaderzaaltje en de werkruimte op de eerste verdieping van het hoofdgebouw Plancius.

Het museum was een groot deel van het jaar gesloten. Toch werden er door de bibliotheek-vrijwilligers nog vijf bezoekers ontvangen, en werden er ruim honderd informatieverzoeken per e-mail of telefoon afgehandeld. Het bleek daarbij gelukkig geen probleem dat de bibliotheek flink was ingekrompen.

Een belangrijke aanwinst uit 2022 komt van de Joodse beeldend kunstenaar, toneel-schrijver en verzetsman Eduard Veterman. Hij was een meester-vervalser tot zijn arrestatie in oktober 1943. Hij zat gevangen in het Scheveningse 'Oranjehotel' en later in kamp Haaren en de gevangenis in Utrecht. Daar werd Veterman op 4 juli 1944 ter dood veroordeeld. Hij werd naar de gevangenis in Lüttringhausen gebracht. Haaren en Lüttringhausen hadden een relatief mild regime. Veterman tekende er onder meer 'Johannes Apocalypticus', verwijzend naar het naderende einde. Voordat zijn doodvonnis werd voltrokken werd Veterman door de Amerikanen bevrijd. Na de oorlog werd zijn toneelstuk *Oranje Hotel* een groot succes. Hij ontwierp ook het affiche.

5 EDUCATIE EN TOEGANKELJKHEID

Tijdens de sluiting van het museum werden er buurtwandelingen voor scholieren aangeboden, deels in het kader van een project rond het Holocaust Namenmonument, georganiseerd met het Nederlands Auschwitz Comité en het Joods Cultureel Kwartier. Meer dan 3500 leerlingen werden in 2022 door de museumdocenten van het Verzetsmuseum rondgeleid door de buurt.

GROEPSBEZOEK

In het voorjaar van 2022 konden voor het eerst sinds het uitbreken van de coronacrisis weer als vanouds schoolgroepen worden ontvangen. De sluiting van het museum volgde echter snel. Er werden na de sluiting nog wel buurtwandelingen aangeboden, deels in het kader van een project rond het Holocaust Namenmonument. Door de intensieve vernieuwingswerkzaamheden draaide *Verzetsmuseum Junior op wielen* in 2022 niet op volle toeren. Na de heropening op 1 december werden er nog geen scholieren in groepsverband ontvangen omdat het educatieprogramma nog in ontwikkeling was.

In het pre-coronajaar 2019 doorliepen in totaal 25.959 jongeren een begeleid educatief programma van het Verzetsmuseum; in 2022 waren het er 9.910. Daarvan kwamen er 7.642 naar het museum; 2.047 leerlingen bezochten *Verzetsmuseum Junior op wielen*, en 221 werden door een museumdocent begeleid door het virtuele Verzetsmuseum Junior.

De nieuwe boekingsagenda – een koppeling van Global Ticket (voor reservering van de scholen) en Symagic (voor planning museumdocenten) – gaf ook in 2022 weer problemen. Ook integratie van een boekingsagenda voor *Verzetsmuseum Junior op wielen* in het systeem verliep moeizaam. Eind 2022 was deze nog niet werkzaam.

De programmakeuze van de educatieve bezoekers was in 2022 anders dan gebruikelijk. 21% (2.047 leerlingen) bezocht *Verzetsmuseum Junior op wielen*; 11% (1.137 leerlingen) voerde een onder-

zoeksopdracht uit of kreeg een rondleiding in de vaste opstelling over Nederland in de Tweede Wereldoorlog; 37% (3.594 leerlingen) maakte een begeleide buurtwandeling, deels in het kader van het nieuwe Namenmonument; 29% (2.911 leerlingen) werd ontvangen in Verzetsmuseum Junior en 2% (221 leerlingen) bezocht Verzetsmuseum Junior virtueel met begeleiding van een museumdocent. 64% van de leerlingen kwam uit het primair onderwijs, 31% uit het voortgezet onderwijs, 2% uit het MBO en hoger onderwijs en 3% uit het buitenland.

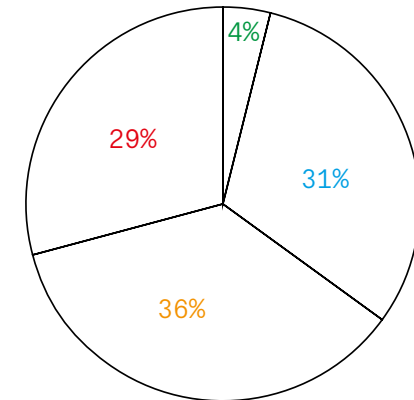
Van de basisschoolleerlingen kwam dit jaar 44% uit Amsterdam, 33% uit de rest van Noord-Holland en 23% uit de rest van Nederland. Van de leerlingen van het voortgezet onderwijs kwam 14% uit Amsterdam, 40% uit de rest van Noord-Holland, 39% uit de rest van Nederland en 7% uit het buitenland.

OP EEN SCHAAL VAN 1 TOT 10 VOND IK HET ECHT EEN 11!

De educatieve programma's waren onverminderd populair. Enkele van de vele reacties, van leerlingen van groep 8: "Op een schaal van 1 tot 10 vond ik het echt een 11!"; "Waarom is iedereen geen Jodenster gaan dragen? Dan hadden de Duitsers de Joden niet kunnen oppakken!"

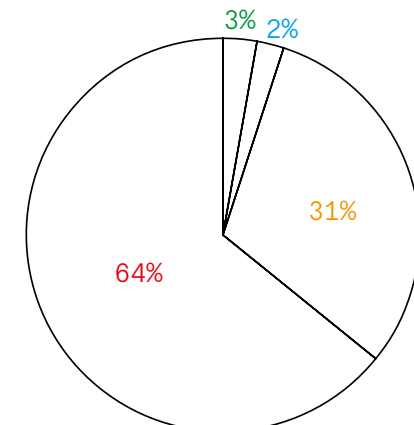
HERKOMST SCHOLIEREN 2022

- Amsterdam
- Rest van Noord-Holland
- Rest van Nederland
- Buitenland

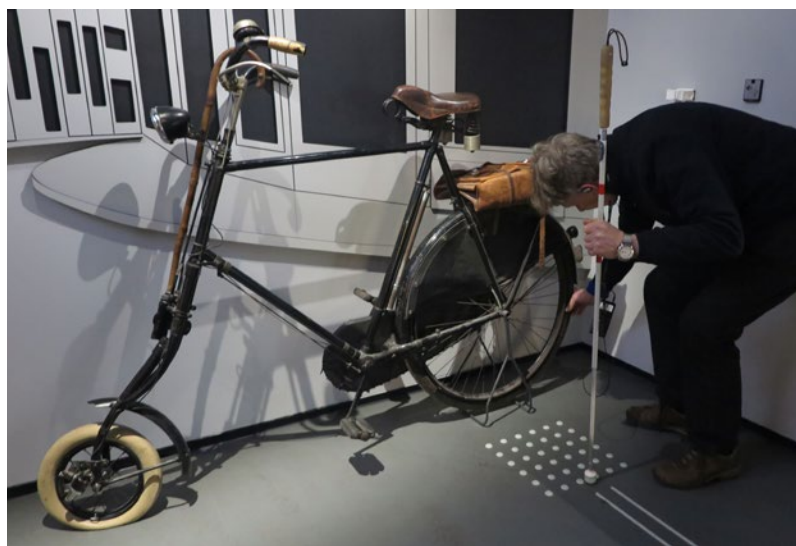

SCHOOLTYPEN 2022

- Primair onderwijs
- Voortgezet onderwijs
- MBO/hoger onderwijs
- Buitenland

Niet eerder werd een vaste museale opstelling in zijn geheel zelfstandig toegankelijk gemaakt voor individueel bezoek van mensen met een beperking. Het projectteam heeft het wiel moeten uitvinden en werkte daarbij samen met organisaties als Dedicon, Stichting Kubes, Accessibility, Stichting IN Gebaren, Koninklijke Visio en de Oogvereniging. In zeventien klankbordsessies van mensen met een auditieve, visuele of fysieke beperking werden de eisen en wensen onderzocht en de ontwikkelde toepassingen getest.

I WAS SO IMPRESSED NOT ONLY BY THE EXHIBITION ITSELF, BUT ALSO THE WAY YOU ACCOMMODATE A BLIND VISITOR ESPECIALLY WITHOUT A SIGHTED COMPANION.

MUSEUMDOCENTEN

Schoolgroepen in het museum worden begeleid door ongeveer 60 goed getrainde, vrijwillige museumdocenten. Het is een gemêleerd team van gepensioneerden en jongeren die werkervaring willen opdoen. De docenten werden betrokken bij de ontwikkeling van het educatieve programma voor de nieuwe opstelling. In 2022 werd met iedereen een individueel evaluatiegesprek gevoerd waaruit bleek dat iedereen overwegend tevreden is. Er werden nieuwe museumdocenten aangehouden voor de Verzetstram. Ook een deel van de oude museumdocenten werd hiervoor opgeleid en begeleidde met veel enthousiasme de tramritten.

Om tijdens de sluiting van het museum onderling contact te houden werd voor de museumdocenten een digitale community opgezet, waarop berichten en documenten kunnen worden gedeeld. Aan het eind van het jaar startte het inwerkprogramma voor het nog niet geheel voltooide educatieprogramma, waarbij gebruik wordt gemaakt van de door het Joods Cultureel Kwartier ontwikkelde methode *I Ask*.

NIEUW EDUCATIEPROGRAMMA

Met het vooruitzicht van de nieuwe vaste opstelling werd er gewerkt aan een nieuw educatief basisprogramma. De uitgangpunten werden aan het begin van het jaar opgesteld. Stimulering van de waardering voor rechtsstaat en democratie is een expliciet leerdoel naast kennisoverdracht. Er zal worden gewerkt met een variatie van deels actieve werkvormen.

Vanwege ziekte van het Hoofd Educatie en Toegankelijkheid werd er tot het najaar op een laag pitje aan het programma gewerkt. Er werden vier 'themalijnen' ontwikkeld, waarin vier deelgroepjes via verschillende routes het museum door zullen gaan, en er werd een scenario geschreven voor de educatieve introductiefilm. De film werd aan het eind van het jaar door AV-studio Shosho in productie genomen, in samenwerking met Bob Kommer Studio's en de Stichting IN Gebaren.

TOEGANKELIJKHEID

Niet eerder in de museale wereld werd een vaste opstelling in zijn geheel zelfstandig toegankelijk gemaakt voor individueel bezoek van mensen met

een beperking. Het projectteam heeft het wiel moeten uitvinden en werkte daarbij samen met organisaties als Dedicon, Stichting Kubes, Accessibility, Stichting IN Gebaren, Koninklijke Visio en de Oogvereniging.

In zeventien klankbordsessies van mensen met een auditieve, visuele of fysieke beperking werden de eisen en wensen onderzocht en de ontwikkelde toepassingen getest. Adviesgroepleden dachten mee over de audiotours, gebruik van braille, de introductievideo's, voelobjecten, de hoogte van vitrines, de website, een voelplattgrond, een ringleiding en plaatsing van geleidelijnen. Door een aparte lijn rechts, werd de looprichting van de geleidelijnen duidelijk gemaakt – een novum.

Uit de adviezen bleek dat alle teksten in Nederlandse Gebarentaal aangeboden moesten worden omdat tekst alleen onvoldoende houvast biedt voor mensen die doof geboren zijn. Ook werden er voelreliëfs toegevoegd van onder meer een hakenkruis en een persoonsbewijs. De films die de zes periodes in de opstelling introduceerden, werden met partners ShoSho en Big Orange Audio Agency zo gemaakt dat ze een spannend hoorspel zijn voor blinden en slechtzienden.

Het was voor het team en de vormgevers een uitdaging om de wensen voor de toegankelijkheid te integreren op een manier die voor alle bezoekers aantrekkelijk is. Er werd gediscussieerd over bijvoorbeeld de plaatsing en grootte van de tolk in de introductievideo's, en geëxperimenteerd met meerdere soorten en kleuren geleidelijnen. Op 21 november werd er door TG Lining 144 meter

aan geleidelijnen geplaatst. TG Lining doneerde twee op maat gemaakte klankplaten omdat het het Verzetsmuseum “DE echte inclusievoorloper” vond.

Samenwerkingspartner ‘In Gebaren’ maakte met vier verschillende vertellers de meer dan 100 videofilms in gebarentaal voor de videotour voor doven en slechthorenden. Audiotourpartner GuidelD ontwikkelde een nieuwe app waarmee de gebarentolkfilmpjes via de activeerpunten van de audiotours kunnen worden geactiveerd. Ook de website werd aangepast, waarover meer in hoofdstuk 7,

Bij het feestelijke openingsprogramma waren twee gebarentolken die de bijeenkomst ‘live’ vertaalden, dichterscollectief ‘Kitchen’s Light’ trad op in Nederlandse gebarentaal en er was een hoofdrol voor de blinde adviseur Mireille de Muijck. Een van de andere blinde adviseurs mailde: *“Wat een mooie, feestelijke opening was dat, vorige week donderdag. Dank voor al jullie inspanningen om deze boeiende, nieuwe tentoonstellingsopstelling ook voor blinden en slechtzienden toegankelijk te maken. En wat een verrassing dat wij allen van KUBES op het afsluitende tekstbord genoemd staan! Dank!”*

Bezoekers met beperkingen reageerden enthousiast. Al kort na de heropening schreef een dove bezoeker op de reactiewand: *“Hele indrukwekkende tentoonstelling. Het zet je aan het denken. Top! dat alles toegankelijk is in Nederlandse gebarentaal! Een verademing dit in je eigen taal te volgen!”*

Nayoung Lee schreef: *“I am completely blind travelling on my own and visited Amsterdam for the first time. The combination of the real objects and up-to-date multimedia resources was so impressive. When exiting the exhibition, I felt as I watched an epic movie. (...) I was so impressed not only by the exhibition itself, but also the way you accommodate a blind visitor especially without a sighted companion.”*

VIRTUEEL BEZOEK VERZETSMUSEUM JUNIOR

Tijdens de corona-lockdowns ontwikkelde het museum een virtuele tour door Verzetsmuseum Junior, die met begeleiding van een museumdocent kon worden geboekt. De klas doet dan mee met een camera via digibord, of met een eigen tablet voor elk kind. Hoewel het verrassend goed werkte, gaven scholen zodra het weer kon voorkeur aan een fysiek bezoek. In 2022 boekten nog vijf scholen met 221 leerlingen een digitaal bezoek met museumdocent.

PROGRAMMA’S BIJ WISSELTENTONSTELLINGEN

In 2021 was het niet mogelijk, maar in 2022 kon het museum in de tentoonstelling *Wees Moedig!* experimenteren met bezoek van scholen voor kinderen met een visuele of auditieve beperking. Er werden groepen auditief beperkte kinderen ontvangen van het Kentalis College uit Zoetermeer. Ze werden ontvangen met een gebarentolk, en maakten gebruik van de videotour in gebarentaal of de audiotour met ringleiding. Voor de visueel beperkte scholieren van Bartiméus in Zeist en Visio Onderwijs in Amsterdam werd het verhaal

verteld aan de hand van de voelobjecten in de tentoonstelling.

Leerlingen en de schooldocenten waren verrast door de mogelijkheden en voor de museumdocenten waren de ontvangsten zeer leerzaam, zowel wat betreft didactiek als de logistiek. De docent geschiedenis van Visio Onderwijs kondigde aan om na de vernieuwing jaarlijks met een groep naar het Verzetsmuseum te komen.

**STOP DE OORLOG.
JE MOET OOK NAAR
JEZELF KIJKEN. JIJ
ZOU HET OOK NIET
LEUK NIET LEUK
VINDEN ALS JE
JOOD WAS. VEEL IS
HETZELFDE ALS IN
OEKRAINE.**

GEZINSPUBLIEK

In de korte tijd dat het museum geopend was, bleek *Verzetsmuseum Junior* nog altijd populair. In de weekenden en de schoolvakanties werden

4.407 kinderen ontvangen. Door de lange sluiting kreeg het museum dit jaar te weinig 'inspecties' voor het predicaat Kidsproof op de website museumkids.nl, maar de inspecteurs die kwamen waren weer enthousiast. Op de website museumkids.nl en op briefjes in Verzetsmuseum Junior lieten kinderen weer veel reacties achter. Een greep daaruit:

"Ik vond het leuk om hier te zijn, maar het was heftig om te weten hoe dat was. Nou ik ga een 10 halen voor mijn toets geschiedenis. Doe! XXX Liza"

"Ik heb veel geleerd en vond Nelly het interessantst. Ik geef het een 8. Ik hoop dat niemand die dit leest een oorlog mag meemaken."

"Ben er erg van geschrokken, vooral omdat mijn familie hetzelfde als Eva heeft meegemaakt."

"Mooi en erg. Soms denk ik hoe zou het zijn om daar te zijn? Erg. Nina"

"Stop de oorlog. Je moet ook naar jezelf kijken. Jij zou het ook niet leuk niet leuk vinden als je Jood was. Veel is hetzelfde als in Oekraïne."

SOCIAAL-MAATSCHAPPELIJKE ACTIVITEITEN

Sinds 2007 heeft het Verzetsmuseum, in het kader van het Amsterdamse museale samenwerkingsverband Stad en Taal, een programma voor deelnemers aan inburgeringstrajecten. Sinds 2018 ontvangt het museum ook regelmatig ouders van basisschoolleerlingen met een taalachterstand via Taal-en Ouderbetrokkenheid-groepen. Deze activiteiten stonden in 2022 op een zeer

laag pitje. De medewerkers van de educatieve dienst en zes museumdocenten namen in november deel aan een Stad-en-Taal-workshop in het Scheepvaartmuseum, ter voorbereiding van de ontwikkeling van een programma voor de vernieuwde vaste opstelling in 2023.

BEN ER ERG VAN GESCHROKKEN, VOORAL OMDAT MIJN FAMILIE HETZELFDE ALS EVA HEEFT MEEGEMAAKT.

Er werd besloten het project *Verzetsmuseum op de thee*, waarbij museumdocenten in verzorgings- tehuizen aan de hand van authentieke objecten en muziek in gesprek gaan met kleine groepjes ouderen, niet voort te zetten. Dit omdat het aantal ouderen met actieve herinneringen aan de oorlog sterk afneemt.

SAMENWERKING EN PROMOTIE

In Amsterdam was het Verzetsmuseum ook in 2022 weer betrokken bij het Amsterdamse cultuur-educatieve samenwerkingsverband Mokka. Ook waren er bijeenkomsten met de landelijke collega's van de Stichting Musea en

Herinneringscentra '40-'45 (SMH) en was er uitwisseling in het kader van de toegankelijkheid.

De educatieve samenwerking rondom het Namenmonument, met het Nederlands Auschwitz Comité en het Joods Cultureel Kwartier, met als centraal onderdeel een buurtwandeling, werd in 2022 voortgezet. De museumdocenten van het Verzetsmuseum begeleidden in dit kader 1.195 leerlingen. Via de *Liberation Route Europe* werd een internationaal educatief samenwerkingsproject over het thema 'verzet' opgezet dat 2023 van start zal gaan.

6 EVENEMENTEN

Tijdens de sluiting van het museum reed vrijwel iedere zondag de *Verzetstram* door de stad: een tramtype uit de Tweede Wereldoorlog, waarin museumdocenten bezoekers informeerden over de plekken die herinneren aan bezetting en verzet. Het evenement, georganiseerd met de vrijwilligers van de Elektrische Museumtram Amsterdam (EMA), trok meer dan 1000 bezoekers. Op 1 mei werd door oud-burgemeester Job Cohen op de Dam het startsein gegeven voor de eerste rit.

PODCASTS

In 2021 maakte het Verzetsmuseum met podcastmaker Freek Schreuder een verrassend succesvolle podwalk door de Rivierenbuurt met oud-burgemeester Job Cohen als verteller. Dit was aanleiding om voor tijdens de sluiting van het museum ook een podwalk te maken door de Plantagebuurt. Bezoekers die voor een gesloten deur kwamen, konden de wandeling downloaden via een QR-code op de deur. De Engelse vertaling werd gemaakt en ingesproken door stagiair Nina Technov.

Op 20 juli werd de podwalk gelanceerd, met Job Cohen die het bord met QR-code op de museumdeur onthulde en met de pers en buurtgenoten een verkorte wandeling maakte naar het Joods Museum, dat een borrel aanbood in het museumcafé. De Nederlandse versie werd in 2022 4.196 keer gebruikt en de Engelse 1.312 keer. Later in het jaar werd ook een Duitse versie opgenomen. Afronding daarvan bleef door de herinrichtingsdrukte liggen en werd uitgesteld tot 2023. De podwalk door de Rivierenbuurt werd in 2022 5.528 keer gebruikt.

Het Verzetsmuseum kwam ook aan bod in podcasts van anderen. Zo kwam de directeur van het museum uitgebreid aan het woord in drie afleveringen van de podcast *In-verzet*, gemaakt door Annemiek Lely, die in 2022 bij elkaar ruim 2000 keer werd beluisterd. Hoofd Educatie en Toegankelijkheid werd op 23 november door de blinde podcastmaker Ferry Molenaar in het museum geïnterviewd voor een podcast van het Bartiméus Fonds.

Bezoekers die tijdens de verbouwing en herinrichting voor een gesloten deur kwamen, konden een podwalk downloaden via een QR-code op de deur. Op 20 juli onthulde Job Cohen het bord met QR-code, gevolgd door een verkorte wandeling met de pers en buurtgenoten. De Nederlandse versie van de podwalk werd in 2022 4196 keer gebruikt en de Engelse versie 1312 keer.

VERZETSTRAM

Tijdens de sluiting van het museum reed vrijwel iedere zondag de *Verzetstram* door de stad. Na een ontvangst met koffie in de gehoorzaal van het museum, maakten de deelnemers in een tramtype uit de Tweede Wereldoorlog, een ronde waarbij museumdocenten ze informeerden over de plekken die herinneren aan bezetting en verzet. Dit evenement, georganiseerd met de vrijwilligers van de Elektrische Museumtram Amsterdam (EMA) en met oud-medewerker van het Gemeentevervoerbedrijf Frank Hemminga, was een groot succes.

Op 1 mei werd door oud-burgemeester Job Cohen op de Dam het startsein gegeven voor de eerste rit. De route van de *Verzetstram* was uitgekozen op een minimum aan omleidingen wegens opbrekingen, maar die waren er regelmatig toch. Ook vanwege protestdemonstraties was vaak een omweg nodig. De museumdocenten kregen reserve-verhalen aangereikt en leerden flexibel te zijn; de passagiers waren gelukkig begripvol.

De *Verzetstram* reed t/m 30 oktober met in totaal 1.266 zeer tevreden bezoekers, die volgens de museumdocenten steeds jonger werden. Enkele

De officiële heropening van het Verzetsmuseum door HKH Prinses Margriet op 1 december werd omlijst door optredens van Jeangu Macrooy en de gebarentaal-dichters van Kitchen's Light. De Prinses gaf het startsein voor de opening samen met de blinde adviseur Mireille de Muijk, waarna ze werd rondgeleid door het nieuwe museum. Daarna ging ze in de receptieruimte in gesprek met groepjes makers, nabestaanden van geportretteerde verzetsmensen en adviseurs met beperkingen. De Prinses was onder de indruk.

reacties: “Ik heb tijdens de rit veel dingen gehoord die ik nog niet wist, ook al woon ik mijn hele leven in Amsterdam”; “Bijzonder om met de Verzetstram langs het voormalige huis van Bewaring aan de Weteringschans te rijden. Mijn vader heeft daar tijdens de oorlog gevangen gezeten.”

FEESTELIJKE HEROPENING

Hoogtepunt van het jaar waren drie bijeenkomsten in het kader van de feestelijke heropening. De allereersten die in het vernieuwde museum werden ontvangen, waren op 26 november de donateurs van de Vriendenstichting. In een bomvolle, pas gereviseerde gehoorzaal gaven de directeur en conservator een toelichting op de gemaakte keuzes, gevolgd door een gesprek met en optreden van Freek de Jonge. Hij zong onder meer het lied *Bijna te laat* over het ook in de nieuwe opstelling getoonde pamflet dat de jonge dominee Jan Koopmans schreef naar aanleiding van de Ariërverklaring. Uiteraard werd het glas geheven en er waren *speed*-rondleidingen door de nieuwe opstelling.

Op 30 november werden van 16.30 tot 20.00 uur 369 relaties ontvangen waarvoor helaas geen ruimte was tijdens de Koninklijke opening de volgende dag. De gehoorzaal was ingericht als receptieruimte waar men in gesprek kon gaan met de makers van de nieuwe opstelling.

De officiële opening door H.K.H. Prinses Margriet volgde op 1 december. Het programma werd omlijst door optredens van Jeangu Macrooy, de gebarentaal-dichters van Kitchen's Light, en een korte film met uitspraken over de actualiteit van

nabestaanden van in het nieuwe museum geportretteerde verzetsmensen. De Prinses gaf het startsein voor de opening samen met de blinde adviseur Mireille de Muijk. Ze draaiden samen aan de knoppen van een oude radio om een nieuwsbericht over de heropening in jaren '40-stijl te activeren. Daarna werd de Prinses rondgeleid door het museum, waarna ze in de tot receptieruimte omgetoverde wisseltentoonstellingszaal, in gesprek ging met groepjes makers, nabestaanden van geportretteerde verzetsmensen en adviseurs met beperkingen.

Alle drie de bijeenkomsten hadden een maximaal aantal aanwezigen en waren zeer geanimeerd. De reacties waren vrijwel onverdeeld enthousiast. De Prinses was onder de indruk.

SERIES LEZINGEN EN DISCUSSIES

Het Verzetmuseum organiseert jaarlijks lezingen en debatten met vaste en wisselende samenwer-

Het team van de (voorlopig) laatste bijeenkomst in de serie *Het Ronde Tafelgesprek/The Round Table Talk*, over nieuwe visies op verzet in relatie tot de koloniale geschiedenis. De bijeenkomst in januari 2022 was gewijd aan de Decembermoorden in Suriname. Het museum was helaas wegens corona gesloten. Er was geen publiek aanwezig, maar de bijeenkomst werd gelivestreamd en uitgezonden via Salto-TV.

kingspartners om het thema van het museum te relateren aan de nieuwste historisch-wetenschappelijke ontwikkelingen of de politieke actualiteit. In 2022 was er door de langdurige sluiting wegens corona en de verbouwing beperkt ruimte voor. De jaarlijkse *Anton de Kom*-lezing, georganiseerd met dagblad *Trouw*, kon niet doorgaan doordat de spreker zich na een toezegging alsnog terugtrok.

Het Ronde Tafelgesprek/ The Round Table Talk-serie

De tweede serie van deze bijeenkomsten, handelend over nieuwe visies op verzet in relatie tot de koloniale geschiedenis, werd op 21 januari zonder publiek, gelivestreamd afgesloten.

Onder de titel *Suriname Revisited* sprak journaliste Noraly Beijer over de Decembermoorden met documentairmaker Ananta Khemradj, theatermaker Wensley Piqué, documentairmaker Kevin Headley en Romeo Hoost, voorzitter van het

Comité herdenking slachtoffers Suriname. Er was een optreden van Spoken Word artist Tyler Koudijzer. De bijeenkomst werd via de livestream 54 keer bekeken, en uitgezonden via Salto-TV.

Sobiborbijeenkomst

Op zondag 20 november (nog tijdens de sluiting van het museum) vond de jaarlijkse bijeenkomst plaats ter herdenking van de opstand in kamp Sobibor, georganiseerd met de Stichting Sobibor. Thema dit jaar was de soms pijnlijke scheiding van Joodse onderduikkinderen van hun pleegouders na de oorlog. Hoofdspreker was Thomas Sijtsma, schrijver van het boek *Verloren oorlogskind*. Philip

Op zondag 20 november was het museum nog niet heropend, maar vond met publiek de jaarlijkse Sobibor-jaarlijkse plaats ter herdenking van de opstand in dat kamp. Thema dit jaar was de soms pijnlijke scheiding van Joodse onderduikkinderen van hun pleegouders na de oorlog.

Frank en Loek van Mourik vertelden over hun aangrijpende persoonlijke ervaringen. Het was een mooie bijeenkomst met ongeveer 50 bezoekers.

RONDOM WISSELTENTOONSTELLINGEN

Wees Moedig! – Bekijk het eens anders!

Op 19 februari en 19 maart werd in samenwerking met Stichting KUBES en Stichting Oren en Ogen Tekort het evenement *Bekijk het eens anders!* georganiseerd, waarbij ziende mensen met beperkingsbrillen of blinddoeken werden rondgeleid in de tentoonstelling door mensen met een visuele beperking. Het was zeer geslaagd en trok 31 bezoekers.

EENMALIGE BIJEENKOMSTEN

Ondanks de beperkte periode dat het museum geopend was, werden er diverse eenmalige bijeenkomsten georganiseerd, soms met partners. Soms werd de zaal beschikbaar gesteld voor bijeenkomsten van derden in combinatie met museumbezoek.

- 9 en 16 maart: twee op elkaar aansluitende cultuurhistorische bijeenkomsten georganiseerd door *Stadsverkenningen* over de geschiedenis van de Baltische staten, met 60 gasten.
- 27 maart: herdenking van de aanleg op het bevolkingsregister. Het museum organiseerde deze herdenking met een korte toespraak van de

directeur bij de herdenkingssteen voor de twaalf vanwege de aanslag gefusilleerde verzetsmensen, schuin aan de overkant van het museum, gevolgd door een nazit met koffie in het museum voor 24 belangstellenden.

- 29 maart presenteerde Toni Boumans in het museum haar boek *Je mag wel bang zijn, maar niet laf*, over Sjoerd Bakker en zijn familie. Modeontwerper Bakker maakte de politie-uniformen voor de aanslag op het Amsterdamse bevolkingsregister en werd daarvoor in 1943 gefusilleerd. Het was een zeer geslaagde bijeenkomst met 70 gasten, onder wie veel nabestaanden van aanslagplegers.
- 30 maart: geslaagde presentatie met 95 gasten van het boek *Het ongeloof* geschreven door Jacques Noach, over de Joodse tapijtverkoper Sally Noach die Joodse en niet-Joodse Nederlanders uit bezet Nederland hielp ontsnappen.
- 7 april: ontvangst in Verzetmuseum van leden van de *Vereniging Ons Amsterdam*, gevolgd door een historische tramrit met 40 gasten.
- 9 april: boekpresentatie over het onderduikverhaal van Ed van Bergen, dat ook een plek kreeg in de nieuwe vaste opstelling. De uitgever had te veel mensen uitgenodigd, die deels moesten worden afgezegd. Mooie bijeenkomst in een bomvolle zaal met 105 gasten.
- 1 mei: eerste rit van de Verzetstram waarbij Job Cohen op de Dam het bord 'Verzetstram' onthulde.
- 3 mei: in de voorjaarsvakantie vertelde Jan Slomp, één van de vier echt bestaande hoofdpersonen, in Verzetmuseum Junior zijn verhaal. Er was een hoge opkomst van bijna 50 kinderen en hun ouders.

In februari en maart werd in samenwerking met Stichting KUBES en Stichting Oren en Ogen Tekort het evenement *Bekijk het eens anders!* georganiseerd, waarbij ziende mensen met beperkingsbrillen of blinddoeken werden rondgeleid in de tentoonstelling door mensen met een visuele beperking.

- 8 juli: besloten voorvertoning van filmopnames van Tinie IJisberg over haar wegens de Februaristaking gefusilleerde vader.
- 20 juli: lancering van de Podwalk door de Plantagebuurt voor buurtgenoten, waarover later meer.
- 8 oktober: voorstelling *Hoor de vrouwen zingen* door Jetta Starreveld, Mirjam van Dam, Monique de Adelhart Toorop en Harpert Michielsen onder regie van Eva Bauknecht. Met onder meer de liedjes uit de concentratiekampen Vught en Ravensbrück van verzetsvrouwen Hetty Voûte en Gisela Söhnlein. De voorstelling – tijdens de sluiting van het museum – was speciaal georganiseerd voor ca. zestig nabestaanden.

- 26 en 30 november/1 december: de al beschreven heropeningsbijeenkomsten.
- 27 en 29 december: extra attractie in de Kerstavantie in samenwerking met de Stichting In mijn Buurt: presentaties door Erfgoeddragers: kinderen die ouderen uit hun buurt over de oorlog hebben geïnterviewd en hun verhaal doorvertellen.

COLLECTIEVE EVENEMENTEN

Voor het eerst sinds het bestaan van de Uitmarkt en de Museumnacht nam het Verzetsmuseum er vanwege de sluiting niet aan deel. Het museum nam alleen op 4 en 5 mei deel aan de collectieve evenementen.

- 4 mei was er 's middags weer een herdenkingsbijeenkomst van Joods Maatschappelijk Werk en na de herdenking de traditionele avondopstelling, met 55 gasten – wat minder dan anders na twee corona-jaren.
- 5 mei was er in het museum een Vrijheidsmaaltijd. Hanneke Groenteman interviewde twee nabestaanden van mensen die in de nieuwe vaste opstelling worden geportretteerd: Brita Röhl, kleindochter van de wegens de April-meistakingen in 1943 gefusilleerde Frederik Loep en Anne de Graaf, zoon van *Trouw*-verspreider Jaap de Graaf. Het was een inspirerende bijeenkomst met 14 gasten. Voorts leverde het museum weer blikken Vrijheidssoep aan de nabij gelegen vestiging van het Leger des Heils. *Verzetsmuseum Junior op wielen* stond met veel succes op het Bevrijdingsfestival Het Vrije Westen in het Westerpark, waar continu een rij stond voor de trailer.

De voorstelling *Hoor de vrouwen zingen* werd tijdens de sluiting van het museum gegeven voor nabestaanden van onder meer de verzetsvrouwen Hetty Voûte en Gisela Söhnlein. De liedjes die zij maakten en zongen in de concentratiekampen Vught en Ravensbrück, stonden centraal in de voorstelling. Hun bijnamen in het kamp waren Piglet en Pooh.

Tijdens de Vrijheidsmaaltijd op 5 mei interviewde Hanneke Groenteman Brita Röhl, kleindochter van de wegens de Aprilmei-stakingen in 1943 gefusilleerde Frederik Loep en Anne de Graaf, zoon van *Trouw*-verspreider Jaap de Graaf over de doorwerking van oorlogservaringen en het belang van de viering van de vrijheid.

7 PUBLIC, MARKETING EN PR

Mede dankzij de heropening van het vernieuwde museum aan het eind van het jaar kreeg het museum in 2022 uitzonderlijk veel publiciteit. In kranten, tijdschriften, en online media was de onbetaalde publiciteit voor het Verzetsmuseum goed voor een bereik van 461,8 miljoen mensen (bron: Media Info Group Media-analyse 2022), ruim tien keer meer dan in het voorgaande jaar.

FYSIEKE BEZOEKERS

Tijdens de periodes dat het museum in 2022 geopend was – van 26 januari tot en met 22 mei en vanaf 2 december – golden er gelukkig geen beperkende maatregelen meer zoals in 2021. Tijdens de sluiting werden er bezoekers ontvangen voor de *Verzetstram*, begeleide buurtwandelingen en *Verzetsmuseum Junior op wielen*. De gebruikers van de podwalks zijn bij de digitale bezoekers gerekend. Het jaar werd afgesloten met 34.229 fysieke bezoekers, waarvan 9.910 jongeren die een educatief programma doorliepen.

Het museum houdt maandelijks gedurende een week een enquête onder de individuele bezoekers. In combinatie met de verschillende categorieën bezoekers die het kassasysteem registreert, heeft het museum een goed beeld van het profiel van de bezoekers en van de trends en ontwikkelingen in de samenstelling van de bezoekers. Van elke bezoeker wordt via de kassa het herkomstland geregistreerd.

Door de heropening met alle publicitaire aandacht nam het percentage Nederlandse bezoekers na de heropening fors toe. In 2022 kwam 48% van de bezoekers uit Nederland, waarvan 26% uit de regio Amsterdam en 22% uit de rest van Nederland. Van de 52% individuele bezoekers uit het buitenland, kwam 37% uit Engelstalige landen (Groot-Brittannië, Ierland, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Verenigde Staten), 13% uit de rest van Europa (Oost en West) en 2% uit de rest van de wereld. Er werden bezoekers uit 78 landen ontvangen. Bij de bezoekers in schoolverband lag het aantal Amsterdammers (inclusief de regio) op 31%, 66%

kwam uit de rest van Nederland en 3% uit het buitenland.

In de verdeling naar leeftijd zijn lichte verschuivingen zichtbaar ten opzichte van het voorgaande jaar. Het percentage individuele bezoekers tot en met 18 jaar steeg licht tot 21%, dat van 19 tot en met 25 jaar bleef 14%. De leeftijdsgroepen van 26 tot en met 35 en 36 tot en met 50 bleven met beide 21% min of meer gelijk. Het aantal 51 tot en met 64-jarigen daalde van 15 tot 10%. De categorie 65-plussers groeide licht tot 13%.

WAUW!!! IK HEB NOG NOOIT ZO'N MOOIE EN UITGEBREIDE TOEGANKELIJKHEIDS WEBPAGINA MEEGEMAAKT

DIGITALE BEZOEKERS

Door de nieuwe structuur van de website is het aantal bezoekers aan de digitale tentoonstellingen – tegenwoordig 'websitedossiers' genaamd – op jaarbasis niet meer exact vast te stellen. De bezoekersaantallen hiervan liggen zeker hoger

dan in 2022, maar zijn onderstaand niet opgenomen. Ze maken uiteraard wel onderdeel uit van het aantal websitebezoekers dat is vermeld in volgende paragraaf.

Er waren vrijwel geen gelivestreamde bijeenkomsten meer in 2022. De tijdens de coronacrisis geproduceerde virtuele interactieve tentoonstellingen bleven deels beschikbaar en werden nog bezocht, maar beduidend minder dan tijdens de corona-beperkingen. De virtuele versie van Verzetsmuseum Junior voor individueel publiek werd vanaf 30 mei 2022 gratis gemaakt, met beperkt effect. Daarbij moet worden opgemerkt dat het werkelijke gebruik hoger ligt dan uit het onderstaande cijfer blijkt omdat de tentoonstelling vaak in familieverband door meerdere mensen tegelijk wordt bekeken.

Het museum produceerde vanwege de sluiting nieuwe podwalks. Zowel de oude podwalk door de Rivierenbuurt als de nieuwe door de Plantagebuurt deden het goed in 2022. De buurtwandelingen die in tekst gratis kunnen worden gedownload via IZI.travel, werden in 2022 ook nog bijna 900 keer gedownload.

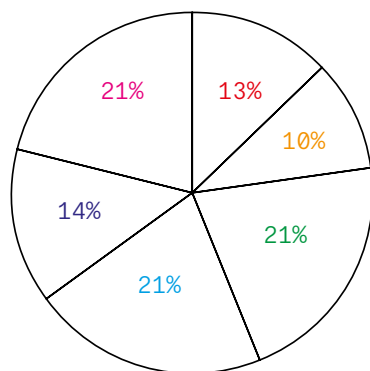
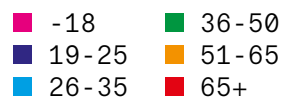
WEBSITE

De vernieuwing van de website, wegens een verouderd besturingssysteem, is in 2022 afgerond met webbouwer Zicht Online uit Rotterdam, die na een fusie Fabrique ging heten. Er waren nog enkele test- en verbeterondes, en diverse technische knelpunten werden opgelost. Gedurende het jaar werden nog nieuwe inhoudelijk 'dossiers' toegevoegd. De website kreeg in 2022 196.891

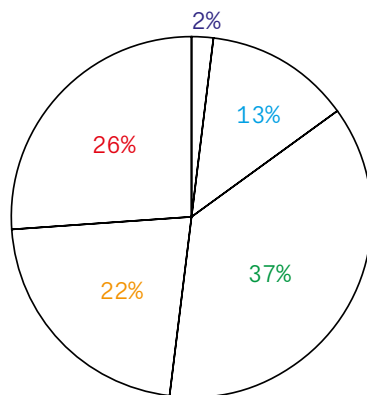
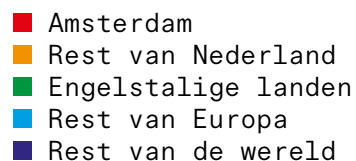
BEZOEKERSAANTALLEN 2022

Individuele bezoekers volwassenen	16.714
Individuele bezoekers kinderen/jongeren t/m 18 jaar	4.407
Groepsbezoek volwassenen en bezoekers evenementen	3.198
Groepsbezoek basisonderwijs	6.414
Groepsbezoek voortgezet onderwijs	2.759
Groepsbezoek MBO/HBO/WO	222
Groepsbezoek buitenland/inburgeraars	193
Educatieve activiteiten op openbare locaties	322
Totaal	34.229

LEEFTIJDEN INDIVIDUELE BEZOEKERS 2022

HERKOMST INDIVIDUELE BEZOEKERS 2022

DIGITALE BEZOEKERSAANTALLEN 2022

livestream laatste bijeenkomst The Round Table Talks	54
virtuele tentoonstelling Wees Moedig!	840
virtuele tentoonstelling Be Brave!	64
Verzetsmuseum Junior virtueel individueel	772
Verzetsmuseum Junior virtueel scholieren	221
podcast Rivierenbuurt	5.528
podwalk Plantagebuurt Nederlands	4.196
podwalk Plantagebuurt Engels	1.312
IZI.travel-wandeling Anne Frank Huis -Verzetsmuseum	748
IZI.travel- wandeling Plantagebuurt	128
Totaal	13.863

bezoekers, ten opzichte van 161.065 in 2021. Het aantal geraadpleegde pagina's steeg van 632.890 in 2021 naar 706.837 in 2022.

Door heldere contrasten, bovengemiddelde lettergroottes en de implementatie van Readspeak (voorleesfunctie) is de website zo veel mogelijk toegankelijk gemaakt voor blinden en slechtzienden. Dit werd gewaardeerd. De slechtziende Fenna Corstanje mailde: *“Wauw!!! Ik heb nog nooit zo'n mooie en uitgebreide toegankelijkheids webpagina meegemaakt, en echt voor iedereen!! Ik ben er in ieder geval heel erg blij mee”*.

Bij de vernieuwing ging ook extra aandacht uit naar de *responsiveness* van de website, zodat deze zich automatisch grafisch aanpast aan computers, telefoons en tablets. Dit is belangrijk, omdat in 2022 voor het eerst meer dan de helft van het websitebezoek plaatsvond op mobiele telefoons en tablets. Sinds de coronatijd is de website belangrijk voor de verkoop van tickets. Individuele bezoekers kunnen ook een kaartje kopen bij de kassa van het museum, maar 30% koopt de tickets van te voren online. Voor de evenementen verloopt de verkoop volledig online. Het gedoe met reserveringslijsten behoort daarmee tot het verleden.

De leeftijden van de websitebezoekers verschoven vooral in de leeftijdsgroep 35 tot en met 45 (6 procentpunt toename) en de 65+-groep (6 procentpunt afname): 14% van de bezoekers viel in de leeftijdscategorie 18 tot en met 24 jaar, 17% was 25 tot en met 34 jaar, 17% 35 tot en met 44 jaar, 17% 45 tot en met 54 jaar; 16% was 55 tot en

met 64 jaar en 19% bestond uit 65-plussers. De man-vrouw verhouding verschoof licht: 52% van de bezoekers was vrouw (ten opzichte van 55% vorig jaar) en 48% man.

Het digitale monument voor de Nederlandse politieke gevangenen in kamp Dachau kreeg in 2022 maar liefst 137 aanvullingen. De meeste hiervan kwamen van de gepensioneerde arts mevrouw Reinoutje Kaas, die onderzoek doet naar Nederlandse kampgevangenen. Naast de gewone website van het museum www.verzetsmuseum.org, beheert het Verzetmuseum ook een aparte website die in 2011 werd gemaakt bij een wissel-tentoonstelling over de bankier van het verzet. Deze website, www.walravenvanhall.nl, kreeg in 2022 13.940 bezoekers.

SOCIALE MEDIA

Naast de gebruikelijke berichten over activiteiten van het museum en mensen uit het verzet, stonden de berichten op Instagram en Facebook in 2022 vooral in het teken van de vernieuwing van het museum.

Na het uitbreken van de oorlog in Oekraïne op 24 februari werd samengewerkt met Free Press Unlimited, dat een onafhankelijke berichtgeving in de betrokken landen stimuleert. Een week lang werden berichten van Free Press Unlimited op de sociale media van het museum geplaatst. Het leidde tot circa 6700 Facebook- en 4000 Instagram-views. Aanwas van onze volgers als gevolg van de actie was beperkt. Vanaf november werden wekelijks filmpjes en posts over de aanstaande heropening geplaatst.

De Podwalk door de Plantage-buurt kreeg publiciteit in *Ons Amsterdam*, de rubriek Aldus in *Het Parool*, *MUG* en de krant van de gemeente Amsterdam. De Nederlandse versie van de op 20 juli gelanceerde podwalk werd in 2022 4.196 keer gebruikt en de Engelse versie 1.312 keer.

Het best bekeken bericht op Facebook en Instagram betraf het succes van de Verzetstram (35.884 keer), gevolgd door de vernoeming van een brug naar Truus Menger-Oversteegen (13.899 keer). Andere berichten met ca. 5000 views of meer gingen over de herdenking van de aanslag op bevolkingsregister, de Vrijheidsmaaltijd op

De heropening van het vernieuwde museum kreeg een uitgebreid item in het NOS-journaal.

5 mei, In Memoriam verzetsvrouw Paula Joachimstahl, In Memoriam Remco Campert, In Memoriam Jan Slomp, het verhaal van Lotty Veffers in de nieuwe opstelling, en de Sobibor-bijeenkomst.

Aan het eind van het jaar werd het museum onderwerp van een ware sociale media-hype. Aanleiding was een positieve recensie voor de nieuwe opstelling in *Trouw*, waarin de Verzetmuseumdirecteur ook werd gevraagd wat zij vond van de door Ismee Tames van het NIOD geconstateerde trend dat vrijwel iedereen die iets met verzet te maken had tegenwoordig een held wordt genoemd. Dat het Verzetmuseum deze term zelf nooit heeft gebruikt werd door een misleidende

krantenkop uitgelegd als een nieuw, 'woke' standpunt van het museum: dat zou als onderdeel van de vernieuwing de term 'held' voortaan in de ban willen doen. Onjuist, maar het veroorzaakte een golf van verontwaardiging, die aan het eind van het jaar nog lang niet was uitgewoed.

Het aantal volgers op actief ingezette sociale media nam toe. Aan het eind van het jaar had het museum 6580 Facebook-vrienden, 1535 volgers op Twitter, en 2677 volgers op Instagram. Het bereik van Facebook lag op 245.303. De man/vrouw-verhouding voor Facebook en Instagram is vergelijkbaar: via Facebook bereikten we 62% vrouwen en via Instagram 64%. Filmpjes van het Verzetmuseum op YouTube kregen 12.672 views.

Van oudsher krijgt het Verzetmuseum vele lovende recensies op TripAdvisor. De laatste jaren nemen de Google-reviews de functie van TripAdvisor over. Het museum ontving door de langdurige sluiting in 2022 minder reviews dan gebruikelijk. Door de al genoemde Helden-kwestie kreeg het museum aan het eind van het jaar een klein aantal lage beoordelingen van mensen die het museum niet hadden bezocht. Positieve en zeer positieve reviews overheersten echter. Een voorbeeld: *"I can't recommend this museum enough. It has clearly had some investment and is all interactive. There is a great mix of media from photographs, original items, text and an audio guide. I spent 3 hours here and was really moved by the exhibits. This place is grossly underrated and should be top of everyone's list."* Lynne Meldrum

AUDIO-, GEBARENTAAL- EN SMARTPHONETOURS DOOR HET MUSEUM

Het museum biedt de bezoekers kosteloos een audiotour via podcatchers aan in zeven talen. Door de langdurige sluiting van het museum in 2022 nam het gebruik uiteraard af. Bij de heropening waren de tours in andere vreemde talen dan het Engels nog niet beschikbaar. In 2022 werden de audiotours 13.364 keer via de podcatcher beluisterd. De reguliere audiotour werd in het Nederlands 4606 keer gebruikt; in het Engels 6717 keer, Frans 858 keer, Spaans 521 keer, Duits 376 keer, Italiaans 111 keer en Portugees 175 keer.

Er waren voor zowel de wisseltonstelling *Wees Moedig!* als de in december heropende vaste opstelling ook tours voor mensen met beperkingen beschikbaar. De videotour in

Nederlandse Gebarentaal voor de tentoonstelling *Wees Moedig!* werd 124 keer gebruikt; de tour voor blinden en slechtzienden 15 keer. In de nieuwe vaste opstelling gebruikten in december 38 mensen de tour voor blinden en slechtzienden.

Bezoekers konden de audiotours ook downloaden op hun eigen smartphone via de gratis app voor culturele toeristische routes *izi.TRAVEL*. De tour door de vaste opstelling werd 717 keer gedownload.

PROMOTIE EN PUBLICITEIT

Bij de heropening van het museum na de corona-lockdown eind januari werd een laatste campagne gevoerd voor de tentoonstelling *Wees Moedig!* Er was een postercampagne in de stad, en er waren vermeldingen in o.m. de *Uitkrant* en *Het Parool* en diverse online-media. Op 12 april was er een perspresentatie over de vernieuwingsplannen van het museum. Na korte lezingen door directeur en conservator volgde een interview door presentatrice Emily Zipson met blinde adviseurs. Het leverde artikelen op in *Het Parool* en de *Telegraaf*. Een ANP-bericht werd overgenomen in verscheidene kleinere kranten zoals *De Barneveldse krant*, *Nederlands Dagblad*, *Reformatorisch Dagblad*, *Leeuwarder Courant*. Ook waren er veel online vermeldingen.

De 4 en 5 mei-periode leverde zoals gebruikelijk extra publiciteit. De Verzetsmuseum-directeur trad op in een televisie-item over voedselhulp rond de bevrjding in *Editie NL* van RTL, dat ook werd overgenomen in het *RTL Nieuws*. *Het Parool* vermeldde het Verzetsmuseum in een artikel over de op 4 mei overleden verzetsvrouw Paula Joachimstahl.

Er was in de voorjaars- en meivakantie extra betaalde publiciteit voor Verzetsmuseum Junior op *Kidsproof*, *Generaties op ontdekking*, de NCRV-gids en *Museum.nl*, met veel extra familiebezoek als resultaat.

De laatste week voor de sluiting was er een laatste-kans-actie: alle bezoekers kregen een gratis catalogus. Na de sluiting was er veel publiciteit voor de *Verzetstram*. Deze kreeg televisie-items in *Goedemorgen Nederland* van WNL, het AT5-journaal en een filmclip op *NOS.nl*. Er verschenen artikelen in de krant van de gemeente Amsterdam, de *Telegraaf*, het *Weesper Nieuws* en vele online media. De Podwalk door de Plantage-buurt kreeg aandacht in *Ons Amsterdam*, de rubriek *Aldus* in *Het Parool*, *MUG* en de krant van de gemeente Amsterdam. Ook via de media van het samenwerkingsverband Plantage Amsterdam werd de podwalk onder de aandacht gebracht.

Het museum bracht vijf digitale Nieuwsbrieven uit aan gemiddeld 3239 abonnees. Deze nieuwsbrieven werden weer bovengemiddeld vaak (door ca. 43,8 % van de geadresseerden) geopend. Begin november verscheen er in het kader van de aanstaande heropening een dubbeldikke papieren Nieuwsbrief die werd verzonden naar meer dan duizend en relaties.

De heropening van het fonkelnieuwe museum leverde uiteraard de meeste publiciteit op in 2022. In oktober verschenen al uitgebreide interviews met de directeur in het jaarverslag van de Stichting Democratie en Media en het *Historisch Nieuwsblad*. De aandacht voor de

Voor de marketingcampagne voor het vernieuwde museum maakte de talentvolle jonge illustrator Ming Ong tekeningen die 'een verhaal vertellen' van Hannie Schaft, Anton de Kom en Gerrit van der Veen. Rond de heropening hingen de posters in Amsterdam, Haarlem, Zaanstad en 't Gooi. De campagne kreeg aandacht in *Het Parool* en – meerdere keren – in het reclamevakblad *Adformatie*.

Twentse Leendert Overduin in het vernieuwde museum kreeg ruim voor de heropening artikelen in *AD*, *Tubantia*, *Stentor* en *De Gelderlander*. De heropening door Prinses Margriet werd aangekondigd in onder meer *Historiek*.

Voor publiciteit over de heropening waren de voormalige verzetskranten *Het Parool* en *Trouw* door het museum als eersten benaderd. *Het Parool* wijdde de voorpagina en een uitgebreide rapportage van de bijlage *PS van de Week* aan de nieuwe invalshoeken van het museum. *Trouw* plaatste een groot artikel met specifieke aandacht voor het onderdeel over *Trouw*-verspreider Jaap de Graaf en een artikel over de vernieuwende opzet. Hierin werd met een misleidende krantenkop de misvatting in het leven geroepen dat het museum zich tegen het gebruik van het woord 'helden' zou keren. Op *PowNed* en *GeenStijl* uitten politici van de kleine partijen hun verontwaardiging, gevolgd door velen op de sociale media.

Ondertussen waren de perscontacten van het museum, en die van de ingehuurde persmedewerker Peter Rosendaal, uitgenodigd voor een voorbezichtiging op 28 november. Het leverde onder meer grote positieve recensies op in de *Volkskrant* (door Margriet van Oostveen) en *NRC* (door Toef Jaeger), en mooie items in het NOS-journaal, het AT5-journaal, op NOS.nl en meerdere radioprogramma's. Het televisieprogramma *Nieuwsuur* maakte een uitgebreide reportage over het 'duo-verhaal' van de Joodse Galinka Ehrenfest en de SD-er Benno Samel. Ook verschenen er mooie artikelen in *Max Magazine*, *Museumtijdschrift*, *Vijftig+Magazine*,

Terwijl het museum werd verbouwd, werd Verzetsmuseum Junior in juni ingericht als filmstudio voor een documentaire over de aanslag op het Amsterdamse bevolkingsregister met film- en televisiemaker Stephan Fry.

Uitkrant en vele andere media. De toegankelijkheid voor blinden werd later uitgelicht in *Het Parool* en het tijdschrift *OOG* van de Oogvereniging.

Na een kritisch opinieartikel van Leonard Ornstein en Kees Van Rij in *NRC* over de heldenkwestie en het feit dat in een ‘duo-verhaal’ naast Hannie Schaft ook haar ondervrager Emil Rühl wordt belicht, werd de nieuwe opstelling van het museum onderwerp van verwoede mediadiscussies. De verkeerde indruk was ontstaan dat het museum de verschillen tussen goed en fout wil uitvlakken. Op Twitter en Facebook waren de berichten veelal negatief; in de serieuze media kreeg het museum ook veel bijval. In de *Telegraaf* schreef Catherine Keyl dat ze het museum prachtig vond en dat haar vader die in het verzet zat ook een hekel had aan de term held, in *Trouw* schreef Tineke Bennema dat niet iemands persoon, maar iemands daden als voorbeeld moeten dienen, in *Elsevier* schreef Joppe Gloerich dat het tonen van heldendaden beter werkt dan het benoemen ervan, in *NRC* schreef Hans Blom dat het benoemen van helden een functie kan hebben, maar niet voor het verklaren van de gebeurtenissen uit het verleden. Het museum reageerde op Ornstein en Van Rij in een opinieartikel in *NRC*, en lichtte de gemaakte keuzes toe in het radioprogramma in OVT en vele andere media. Enthousiaste bezoekers lieten na een bezoek weten de kritiek niet te begrijpen. Bert de Bruijn rectificeerde in het *Friesch Dagblad* zijn eerdere column: *“Ik ben u en het museum mijn excuses verschuldigd. (...) De tentoonstelling van het Verzetsmuseum is goed uitgedacht en gebalanceerd. (...) Ik kreeg nergens*

de indruk (gewekt in sommige online media, waar – mea culpa – ook ik mij op baseerde) dat men collaboratie en verzet op één lijn zou willen plaatsen.”

DE TENTOONSTELLING VAN HET VERZETS- MUSEUM IS GOED UITGEDACHT EN GEBALANCEERD

Voor de marketingcampagne werd gekozen voor opvallende tekeningen van drie in de opstelling geportretteerde personen die al bekendheid hebben, om daarmee de nieuwsgierigheid van het publiek te prikkelen. Hiervoor werd gewerkt met de talentvolle jonge illustrator Ming Ong. Hij maakte afbeeldingen die ‘een verhaal vertellen’ van Hannie Schaft, Anton de Kom en Gerrit van der Veen. Rond de heropening hingen de posters in Amsterdam, Haarlem, Zaanstad en ’t Gooi, en in geanimeerde vorm op de digitale borden in de Amsterdamse metrostations en op de schermen van de streekbussen. De campagne viel op en kreeg aandacht in *Het Parool* en – meerdere keren – in het reclamevakblad *Adformatie*. De drie campagnebeelden werden ook gebruikt voor banners en advertenties op online media en in tijdschriften. Er was voorts een radiocampagne

met spots van 5 seconden uitgezonden op NPO Radio 1.

In kranten, magazines, en online media was de onbetaalde publiciteit voor het Verzetsmuseum in 2022 goed voor een bereik van 461,8 miljoen mensen (bron: Media Info Group Media-analyse 2022). Deze publiciteit had een mediawaarde van € 1.668.540.

RELATIES

Het museum ontving in 2022 wederom diverse relaties, zoals de directeur van het Belgische oorlogsmuseum Fort Breendonk, de Naardense burgemeester Joyce Sylvester, de Amerikaanse emeritus hoogleraar Rudy Hartmann, voorzitter van de Vriendenkring Neuengamme Thom Klück en de Engelse film- en televisiemaker Stephan Fry voor een documentaire over de aanslag op het Amsterdamse bevolkingsregister.

Er werden bijeenkomsten van allerlei relaties bijgewoond, zoals de afscheidsbijeenkomsten van de directeurs van het Rembrandthuis en het Nationaal Monument Kamp Amersfoort, het hoofd collecties van de Anne Frank Stichting, en de NIOD-hoogleraar Peter Romijn. Het museum was vertegenwoordigd bij de Koningsdaglezing in het Rijksmuseum, de onthulling van de Pimentel-brug, de Nooit meer Auschwitz-lezing en het Bevrijdingsconcert als genodigde op een boot van het vfonds. Een symposium van de Commissie Bussemaker ter versterking kennis geschiedenis voormalig Nederlands-Indië werd bijgewoond, een relatiebijeenkomst van de Stichting Democratie en Media, en diverse tentoonstellingsopeningen.

Niet alleen bij de gebruikelijke herdenkingen over de Tweede Wereldoorlog, maar ook bij de Keti Koti-herdenking op 1 juli, was het museum vertegenwoordigd.

Tijdens de Dachau-lezing door de Haagse burgemeester Jan van Zanen in Den Haag kreeg de Verzetsmuseum-directeur collectie van Engelandvaarder Carel Steensma overhandigd.

Natuurlijk was het museum weer vertegenwoordigd bij herdenkingen, zoals herdenking van de Februaristaking en de nationale 4 mei-herdenking op de Dam en de herdenking op de Erebegraafplaats in Overveen. De herdenking van de aanslag op het bevolkingsregister op 27 maart was georganiseerd door het museum zelf. Voor het eerst legde het Verzetsmuseum ook bloemen bij de Keti Koti-herdenking op 1 juli.

Medewerkers van het Verzetsmuseum werden gevraagd als sprekers op bijeenkomsten van derden. Zo was de directeur hoofdspreker bij een Inspiratiebijeenkomst van ProDemos. Zij maakte weer deel uit van de jury voor de RAAK-stimuleringsprijs. Het Hoofd Educatie en Toegankelijkheid gaf een workshop over museale toegankelijkheid tijdens het jaarlijkse Museumcongres, die dit jaar plaatsvond op 6 oktober in Rotterdam. Diverse musea vroegen nadere informatie hierover op en de collega's van het nog te openen Nationaal Holocaust Museum brachten in dit kader een werkbezoek.

Diverse collega's werkten mee aan onderzoek van derden, onder meer naar het gebruik van strips in Holocaust-educatie (Universiteit van Leicester), het gebruik van digitale middelen in beladen historische verhalen (Universiteit van Amsterdam), het museale aanbod over Indonesië (Commissie Bussemaker van het ministerie van VWS) en een

Amerikaanse documentaire over de redding van Joodse kinderen. Het museum was betrokken bij een initiatief van de Werkgroep Herkenning van NSB-kinderen over nieuwe vormen van dialoog met de Joodse gemeenschap. Er werd overlegd over mogelijke nauwe samenwerking met het Dachau-comité in de toekomst.

Met wat aarzeling sloot het museum zich aan bij het verzet vanuit kringen van het voormalig verzet tegen aflevering 10 van de NTR-serie *Het Verhaal van Nederland* dat het onjuiste beeld geeft dat er vrijwel geen verzet was en veel Nederlanders op eigen initiatief actief bij de Jodenvervolgelingen waren betrokken. Op 4 juli was de directeur aanwezig bij een gesprek met de NTR-directie en de makers van de serie in Hilversum. De bereidheid van de NTR om de compilatie en de lesbrieff voor School-TV aan te passen bleek zeer beperkt en loste de bezwaren niet op. Er werd een klacht ingediend bij de Ombudsman voor de Omroep, die na maanden uitstel pas eind december liet weten zich op dit vlak niet bevoegd te achten.

Met het internationale netwerk van Europese verzetsmusea RESNET, geïnitieerd door de Schotse hoogleraar Philip Cooke, werd in 2022 via de mail contact gehouden. Landelijk was het museum nauw betrokken bij de Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45 (SMH) en het Platform WO2. Er werd vooral gewerkt aan een nieuwe stichting waarin alle organisaties gericht op samenwerking in de Tweede Wereldoorlog-sector zullen worden samengevoegd. Het Platform werd in dat kader omgedoopt tot Veldberaad. Hoofd Marketing nam deel aan een pilotproject van de SMH over digitale strategie en de medewerker

voor educatieve projecten aan een project over co-creatie om te onderzoeken op welke manier jongeren buiten schoolverband duurzaam bij de sector kunnen worden betrokken. Verder namen de collectiemedewerkers deel aan de bijeenkomsten van het SMH-collectieoverleg.

In Amsterdam werd deelgenomen aan het Overleg Amsterdamse Musea (OAM) en het Marketing Overleg Amsterdamse Musea (MOAM) en aan de bijeenkomsten van de Plantage Amsterdam van de culturele instellingen in de Oostelijke binnenstad. Voor de organisatie van activiteiten werkte het museum samen met vaste partners als Dagblad *Trouw* en de Stichting Sobibor. Op educatief gebied werkte het Verzetsmuseum samen met het Amsterdamse cultuur-educatieve expertisecentrum Mocca, het samenwerkingsverband Stad en Taal, het Holocaust Namenmonument, de Liberation Route Europe, en de educatoren van de oorlogs- en verzetsmusea.

Voor personele ondersteuning is het museum al vele jaren partner van het Duitse Aktion Sühnezeichen Friedensdienste (ASF). Via deze ASF, ondersteund door het European Solidarity Corps (ESC), werkt er jaarlijks tien maanden een jonge Duitse vrijwilliger bij het museum. In 2022 kreeg het museum voor het eerst ook een jonge vrijwilliger uit Oostenrijk via de *Österreichische Auslandsdienst*.

Op 19 april was het Verzetsmuseum vertegenwoordigd bij de vernoeming van de brug bij de Muiderpoort naar Henriëtte Pimentel. Als directrice van de crèche tegenover de Hollandsche Schouwburg speelde zij een essentiële rol bij de redding van honderden Joodse kinderen. Zelf werd Pimentel bij de ontruiming van de crèche op 23 juli 1943 gedeporteerd. Op 17 september van dat jaar werd ze vermoord in kamp Auschwitz. Het Verzetsmuseum ondersteunde de initiatiefnemers tot vernoeming van de brug.

8 ORGANISATIE

Op 26 november waren de donateurs van de Vriendenstichting de allereersten die in het vernieuwde museum werden ontvangen. Conservator Karlien Metz gaf een toelichting op de gemaakte keuzes, gevolgd door een gesprek met en optreden van Freek de Jonge. Uiteraard werd het glas geheven en er waren *speed*-rondleidingen door de nieuwe opstelling.

DIRECTIE EN RAAD VAN TOEZICHT

In de directie en Raad van Toezicht vonden in 2002 geen wijzingen plaats. Raad van Toezichtlid Emma de Boer werd na afloop van haar eerste zittingstermijn herbenoemd. Er waren vergaderingen op 15 februari, 16 mei, 12 september en 28 november. Naast de gebruikelijke bestuurszaken werd er gesproken over de vernieuwing en positionering van het museum. Vergaderingen van de Audit-commissies over de jaarrekening en de begroting van het komende jaar vonden plaats op 22 juni en 2 november.

RISICOMANAGEMENT

Conform de Governance Code Cultuur is risicomanagement een integraal onderdeel van het gevoerde beleid. Sinds 2018 voldoet het museum aan de toen ingevoerde privacywetgeving. Het Verzetsmuseum heeft een uitgebreid bedrijfsnoodplan en een collectieveiligheidsplan. Calamiteiten en de ondernomen vervolgcacties worden geregistreerd. Er worden dagelijks en wekelijks back-up tapes gemaakt van het computernetwerk; de weektapes worden buiten het museum bewaard. Voor risicobeheersing op financieel gebied wordt een strikte functie-scheiding toegepast op basis van een vier-ogen-principe. In 2022 werden een aantal verbeteringen doorgevoerd op advies van accountants wat betreft cyberveiligheid en de betalingsprocedure.

Ondanks de drastische prijsstijgingen in de bouwsector en andere extra kosten voor de vernieuwing van het museum, heeft het Verzetsmuseum nog altijd een goede continuïteitsreserve en een goede solvabiliteit. Het museum stelt ieder kwar-

taal een herijkte jaarresultaatprognose op, om zo nodig het financiële beleid bij te stellen.

PERSONEEL

Het was voor het team in 2022 heel stimulerend om te werken aan een mooie nieuwe vaste opstelling. Dat liep, ondanks de al genoemde complicaties en tegenvallers tijdens de bouw, over het algemeen zeer voorspoedig, mede dankzij twee voor het project extra op freelancebasis ingehuurde medewerkers: projectleider Irma Enklaar en - vanaf 30 augustus - persvoorlichter Peter Rosendaal, die vanwege ziekte van Hoofd Marketing en PR Jason Chong ook de organisatie van de openingsprogramma's coördineerde. Ook het Hoofd Educatie en Toegankelijkheid was enige tijd uit de running. De andere medewerkers van het educatieteam sprongen in om vooral het zeer noodzakelijke werk voor de toegankelijkheid van het museum van haar over te nemen. De ontwikkeling van het nieuwe educatieprogramma liep daardoor wat vertraging op. In het najaar kon een tijdelijk bij het Verzetsmuseum gedetacheerde educatiemedewerker van de Nationaal Comité 4 en 5 mei, hiermee assisteren.

Voor de balievrijwilligers en de museumdocenten was er een groot deel van het jaar weinig werk. Sommigen hielpen met de inrichting van de nieuwe opstelling en andere klussen. De gepensioneerde baliecoördinator bleef nog voor beperkte tijd in dienst om tijdens de sluiting onderling contact te houden en nog lopende zaken, zoals de Verzetstram, te coördineren. Ruim voor de opening werd gezocht naar een opvolger, die per 17 oktober zijn werk begon, en meteen vol aan de

bak kon om de heropening voor te bereiden. Er waren verschillende bijeenkomsten om de balievrijwilligers te informeren over de inhoud, logistiek en praktische veranderingen in de nieuwe opstelling, waaronder de nieuwe voorzieningen voor mensen met een auditieve of visuele beperking. De museumdocenten waren betrokken bij de ontwikkeling van het educatieprogramma, en werden voorbereid op de komst van groepen leerlingen met beperkingen. Met het oog op de komst van schoolgroepen in 2023, werd per 1 november een medewerker voor de groepsbezoek-registratie aangetrokken in een werkervaringsplaats.

Er werkten in 2022 veel stagiaires in het museum. Een studente geschiedenis van de Erasmus Universiteit deed onderzoek naar nazaten van Nederlandse SS-ers. Een Engelstalige studente Geschiedenis, Antropologie en Politicologie van de Universiteit Utrecht en een studente Tourism Management van de Breda University of Applied Sciences werkten aan de marketing voor de heropening. Er werkte voorts weer twee jonge Duitse vrijwilligers via de Aktion Sühnezeichen Friedensdienste bij het museum, en dit jaar voor het eerst ook een Oostenrijkse vrijwilliger in het kader van een soortgelijk project van de Österreichischer Auslandsdienst.

Met het oog op de heropening volgden enkele medewerkers een cursus Bedrijfshulpverlening (BHV). De bestaande BHV-ers deden op 9 november een herhalingscursus. In SMH-verband werkten – zoals al vermeld – enkele medewerkers aan de ontwikkeling van hun deskundigheid op het gebied van digitale strategie en co-creatie.

Na twee coronajaren konden er weer borrels en uitstapjes worden georganiseerd. Op twee zonnige dagen in augustus en september gingen de medewerkers en vrijwilligers per touringcar 's morgens naar de Biesbosch voor een rondvaart, museumbezoek en een lunch, en 's middags naar Dordrecht voor museumbezoek, een stadswandeling en een borrel.

Hoofd Marketing nam deel aan een Kennissessie van Amsterdam Marketing. De staf bezocht gezamenlijk de tentoonstelling *Revolusi!* in het Rijksmuseum, en spraken er met de conservator ter voorbereiding van de eigen afdeling over de koloniën.

Er was ook ruimte voor ontspanning. Na twee coronajaren konden er weer borrels en uitstapjes worden georganiseerd. Tijdens de Lenteborrel op 5 april met livemuziek werden ook de inrichtingsplannen gepresenteerd. Op 9 augustus en 7 september gingen de medewerkers en vrijwilligers per touringcar 's morgens naar de Biesbosch voor een rondvaart, museumbezoek en een lunch, en 's middags naar Dordrecht voor museumbezoek, een stadswandeling en een borrel. Er waren helaas ook verdrietige momenten, zoals het overlijden van balievrijwilliger Lilly Ocasio, die 25 jaar actief was geweest voor het museum. Even schokkend was het plotselinge overlijden van Jan Slomp aan het eind van het jaar: de inspirerende verzets-hoofdpersoon uit Verzetsmuseum Junior, die het museum op vele manieren actief steunde en nog bij alle openingsbijeenkomsten aanwezig was geweest.

Per 31 december 2022 bestond het personeelsbestand van het museum uit 16 personen. Het betrof 12 mensen met een regulier, parttime dienstverband (9,7 fte), een werkervaringsplek (0,6 fte) en twee medewerkers in een gesubsidieerde functie (1,5 fte). Verder werkte er een projectmedewerker voor *Verzetsmuseum Junior op wielen* (0,8 fte) in het museum, de al genoemde freelancers en stagiairs en ruim 100 vrijwilligers, die essentieel

zijn voor het museum. Onder hen 25 balievrijwilligers en 63 museumdocenten.

HUISVESTING EN FACILITEITEN

In hoofdstuk 3 kwamen de verbouwing en herinrichting tijdens de sluiting van het museum van 23 mei tot 1 december al aan de orde. Het museumgebouw – in eigendom van de Stichting Verzetsmuseum – is goed onderhouden en verkeert in een goede staat, met een voldoende beoordeling volgens de NEN-normen. Het museum heeft een Meerjaren Onderhoudsplan (MOP) voor de uitvoering van groot onderhoud. Er werden in 2022 – vanwege de mogelijkheid die de museumsluiting bood – relatief veel kosten gemaakt voor groot onderhoud. De publiekstoiletten, vloerbedekking, het werklicht, en een deel van de brandmeldinstallatie werd vernieuwd en er werd schilderwerk uitgevoerd. Naast dit bouwkundige werk werden de pc's van de kantoren gereviseerd of vervangen.

Ondanks de goede staat van onderhoud heeft het museum, gevestigd in een negentiende-eeuws pand met vroeg twintigste-eeuwse, door andere bouwwerken omringde uitbouwen, nu en dan te maken met onverwachtse mankementen. Ook in 2022 waren er weer lekkages. In juli lagen er plassen in de entreehal. Die bleken na onderzoek niet te komen van keuken restaurant Plancius en ook niet van de kapotte airco bovenbuurman, maar waren veroorzaakt door een verstopping bij andere bovenburen. Er was flinke schade aan het nieuwe marmoleum en de brandmeldinstallatie. De herstelkosten konden op de verzekering van de burens worden verhaald. In september lekte het

vanuit het plafond in de kantoren in hoofdgebouw Plancius, die – wederom na lang zoeken – van de directe bovenbuurman afkomstig bleek. De schade was dit keer beperkt.

In 2021 had het museum een bezwaar ingediend tegen een last onder dwangsom over een illegaal afdak boven onze vluchtgang. De overkapping bleek eind 2021 vergunningsvrij. De gemeente bood nu excuses aan en betaalde de door het museum gemaakte onkosten. Het museum ging opnieuw in onderhandeling met de burens over deze vluchtgang die deels loopt over hun grond. Het museum wilde ons deel van de gang waarboven de burens illegaal hebben gebouwd, uitrusten tegen teruggave van het gebruiksrecht van ons deel van de gang dat conform de notariële overeenkomst over de vluchtgang alleen door de burens mag worden gebruikt. We kwamen niet tot overeenstemming waardoor de gedoogsituatie zal blijven zoals die al lange tijd is.

VRIENDEN

Het museum heeft van oudsher via de Vriendenstichting een groot aantal donateurs. Oorspronkelijk waren het directbetrokkenen bij het verzet. De afgelopen jaren neemt het Vriendenbestand af, doordat er meer Vrienden overlijden dan dat er nieuwe Vrienden bijkomen. In 2022 vielen er 23 Vrienden weg en kwamen er 6 nieuwe Vrienden bij. Aan het eind van het jaar waren er 826 Vrienden. De samenstelling van het bestuur van de Vriendenstichting bleef in 2022 ongewijzigd.

Op 26 november werd zoals al vermeld een zeer geslaagde Vriendenontvangst georganiseerd.

Helaas waren er Vrienden die zonder de nieuwe opstelling te hebben gezien opzegden vanwege de al genoemde 'helden'-kwestie

Naast leden van de Vriendenstichting heeft het museum ook bedrijfsdonateurs die het museum rechtstreeks steunen. Eind 2022 waren dit vier bedrijven, die staan vermeld in de bijlagen. Het museum heeft sinds 1999 voorts een Comité van Aanbeveling van prominente Nederlanders die het museum moreel ondersteunen. In 2022 overleed Remco Campert en trad Catherine Keyl toe tot het Comité. De namen van de leden zijn achterin dit verslag opgenomen.

FINANCIËN

Sinds vele jaren kwam meer dan de helft van de inkomsten van het Verzetsmuseum vanuit de verkoop van entreekaarten en de museumwinkel. Dat was in 2022 door de langdurige sluiting uiteraard niet het geval. Het percentage eigen inkomsten lag in 2022 op 38% inclusief en 35% exclusief projectbijdragen uit publieke middelen. Deze percentages lagen in 2021 nog lager (op 25 en 24%) en in het pre-coronajaar 2019 veel hoger (71 en 67%).

De hogere eigen inkomsten ten opzichte van 2021 waren grotendeels te danken aan de publieksinkomsten, dankzij de vele bezoekers en een tariefverhoging na de heropening. Ook de sponsorinkomsten – bijdragen van de bedrijfsvrienden – waren wat hoger dan begroot. De overige inkomsten waren lager dan begroot doordat *Verzetsmuseum Junior op wielen* – zoals al toege-licht – deels niet reed.

De subsidies uit publieke middelen en de bijdragen uit private middelen lijken in de jaarrekening veel lager dan begroot, doordat het museum de investering in de vernieuwing van de vaste opstelling, vanwege de richtlijnen van de gemeente Amsterdam in tien jaar zal afschrijven. De hiervoor ontvangen subsidies zullen gelijklopend met de afschrijving vrijvallen. Ze zijn opgenomen onder de langlopende schulden. De beheerslasten waren hoger dan begroot door de al vermelde extra kosten voor groot onderhoud tijdens de sluiting van het museum.

In het eerste kwartaal van 2022 ontving het museum nog coronasteun van de rijksoverheid. Via de NOW-regeling (Noodmaatregel Overbrugging voor Werkgelegenheid) werd een deel van de salariskosten vergoed. Via de TVL (Tegevoetkoming Vaste Lasten) kreeg het museum een bijdrage op basis van de gemiste omzet. Ook ontving het museum een bijdrage van het ministerie van OCW via het Mondriaan Fonds. Definitieve vaststelling van de NOW-bijdrage wordt pas na vaststelling van de jaarrekening verwacht. Er is een realistische inschatting van in totaal € 180.241 aan noodsteun in de jaarcijfers opgenomen. De extra donatiemogelijkheden via kassa, donatiebox en website leverden in 2022 ruim € 6000 op.

De totale baten bedroegen in 2022 € 1.239.297; de totale lasten € 1.406.380. Het museum had er in de begroting van 2022 voor gekozen om in te teren op de reserves, die deels waren bedoeld voor een plan tot uitbreiding met een ondergrondse verdieping dat door de coronacrisis niet door kon gaan. De kosten voor het vernieuwings-

project waren door de uitzonderlijke situatie in de bouwsector aanzienlijk hoger dan begroot, maar worden in tien jaar afgeschreven. De publieksinkomsten waren zoals gezegd hoger dan begroot. Het negatieve resultaat was met € 167.083 dan ook lager dan begroot. Dit bedrag werd aan de reserves onttrokken.

Het museum had per 31 december 2022 nog steeds een goede continuïteitsreserve en een solvabiliteitspercentage van 53%. De continuïteitsreserve voorziet erin om vier maanden de onvermijdelijke kosten voor personeel en huisvesting te kunnen voldoen. De liquiditeit was goed, de current ratio was 4,0 en de quick ratio 3,9.

Het Verzetsmuseum financiert het grootste deel van de activiteiten door projectfondsenwerving en heeft een vaste relatie met de grote culturele fondsen (Mondriaan Fonds, VSBfondsen, Prins Bernhard Cultuurfonds, Fonds 21) en met het vfonds (Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg).

In 2022 werden fondsen geworven voor een voor 2023 geplande maar gecancelde tentoonstelling over Nederlanders in de SS. Overzichten van alle instellingen, bedrijven, fondsen en overheden die het museum in 2022 steunden, zijn achterin dit verslag opgenomen. Het museum is deze gulle gevers, en ook de vele particuliere donateurs, veel dank verschuldigd.

NACHENIUS TJEENK STICHTING

Dr. C.J. Vaillantfonds
Goede Doelen Fonds van de Landelijke Vereniging van Crematoria

Het museum dankt alle sponsors en subsidiegevers. Een volledig overzicht is opgenomen in de bijlagen van dit verslag.

BALANS PER 31 DECEMBER 2022 (in euro's)

ACTIVA	31 december 2022	31 december 2021
Immateriële vaste activa	37.182	62.146
TOTAAL IMMATERIËLE VASTE ACTIVA	37.182	62.146
Materiele vaste activa		
<i>Vernieuwing vaste opstelling</i>	2.029.260	175.580
<i>Verbouwingskosten</i>	47.843	59.537
<i>Inventaris en inrichting</i>	45.711	25.300
TOTAAL MATERIËLE VASTE ACTIVA	2.122.814	260.417
Vorraden	33.968	30.474
TOTAAL VASTE ACTIVA	2.193.964	353.037
Vlottende activa		
<i>Vorderingen</i>	76.862	203.010
<i>Belastingen en premies</i>	152.105	29.643
<i>Vooruitbetaalde bedragen</i>	37.634	16.207
	266.601	248.860
Liquide middelen		
<i>Kas</i>	22.072	16.309
<i>Rabobank</i>	217.849	1.544.869
<i>Rabobank spaarrekening</i>	995.387	999.502
<i>Abnamro</i>	199.269	199.896
	1.434.577	2.760.576
TOTAAL VLOTTENDE ACTIVA	1.701.178	3.009.436
TOTAAL ACTIVA	3.895.142	3.362.473

PASSIVA	31 december 2022	31 december 2021
Eigen vermogen		
<i>Continuïteitsreserve</i>	486.296	486.296
<i>Bestemmingsreserve financiering van activa</i>	440.565	59.535
<i>Bestemmingsreserve projecten</i>	322.401	773.336
<i>Bestemmingsreserve MOP</i>	270.658	367.836
<i>Bestemmingsfonds inrichting en techniek</i>	295.332	295.332
TOTAAL EIGEN VERMOGEN	1.815.252	1.982.335
Langlopende schulden		
<i>Investeringssubsidies vernieuwing vaste opstelling</i>	1.646.688	175.580
Kortlopende schulden		
<i>Crediteuren</i>	131.999	147.288
<i>Belastingen en premies</i>	9.402	-
<i>Vooruitontvangen subsidies en lopende projecten</i>	114.140	906.126
<i>Overige schulden en overlopende passiva</i>	177.661	151.144
	433.202	1.204.558
TOTAAL PASSIVA	3.895.142	3.362.473

EXPLOITATIEREKENING OVER 2022 (in euro's)

BATEN	Realisatie 2022	Begroting 2022	Realisatie 2021	LASTEN	Realisatie 2022	Begroting 2022	Realisatie 2021
Directe opbrengsten				Beheerlasten personeel	301.687	275.528	267.626
<i>Publieksinkomsten</i>	265.777	153.750	176.814	Beheerlasten materieel	419.223	302.400	270.972
<i>Sponsorinkomsten</i>	2.500	1.500	6.250	TOTAAL BEHEERLASTEN	720.910	577.928	538.598
<i>Overige inkomsten</i>	10.752	15.000	12.537	Activiteitenlasten personeel	521.743	562.557	360.475
Indirecte opbrengsten	51.269	48.000	48.151	Activiteitenlasten materieel	161.848	1.970.928	236.936
TOTAAL OPBRENGSTEN	330.298	218.250	243.752	TOTAAL ACTIVITEITENLASTEN	683.591	2.533.485	597.411
Subsidie Gemeente Amsterdam	583.256	574.605	574.612	TOTAAL LASTEN	1.404.501	3.111.413	1.136.009
Overige subsidies/bijdragen				SALDO UIT GEWONE BEDRIJFSVOERING	-165.204	-266.262	325.311
<i>Subsidies uit publieke middelen</i>	42.328	697.702	23.524	Saldo rentebaten/lasten	-1.879	-	-11.244
<i>Bijdragen uit private middelen</i>	103.174	1.354.594	105.190	EXPLOITATIERESULTAAT	-167.083	-266.262	314.067
<i>Subsidies en bijdragen ivm Covid</i>	180.241	-	514.242	Toevoeging aan/onttrekking uit:			
TOTAAL SUBSIDIES/ BIJDRAGEN	908.999	2.626.901	1.217.568	<i>Continuïteitsreserve</i>	-	-	86.296
TOTAAL BATEN	1.239.297	2.845.151	1.461.320	<i>Bestemmingsreserve financiering van activa</i>	-13.970	-13.849	-11.694
				<i>Bestemmingsreserve projecten</i>	-55.935	-252.413	207.075
				<i>Bestemmingsreserve MOP</i>	-97.178	-	32.390
				RESULTAAT NA VERDELING	-	-	-

Balans en exploitatierekening zijn een vereenvoudigde weergave van het financiële jaarverslag 2022.
Over deze jaarrekening heeft Dubois + Co Registeraccountants op 23 juni 2023 een controleverklaring gegeven.

9 BIJLAGEN

RAAD VAN TOEZICHT

Jozias van Aartsen (voorzitter)
Leontine van der Goes (vice-voorzitter)
Dave Del Canho
Emma de Boer
Godfried Lambriex
Alex van Stipriaan
Bahia Tahzib Lie
Harry Tupan

AUDITCOMMISSIE

Dave Del Canho
Leontine van der Goes
Godfried Lambriex

COMITÉ VAN AANBEVELING

Hedy d'Ancona
Aziz Bekkaoui
Abdelkader Benali
Marion Bloem
Hans Blom
Mano Bouzamour
Theo van Boven
Laurens Jan Brinkhorst
Jet Bussemaker
Remco Campert †
Job Cohen
Kathleen Ferrier
Bas de Gaay Fortman
Beatrice de Graaf
Gerda Havertong
Ernst Hirsch Ballin
Freek de Jonge
Catherine Keyl
Jeroen Krabbé
Pauline Kruseman
Ad van Liempt
Clairy Polak
Marte Röling
Maarten van Rossem
Roel Schoonveld
Doekle Terpstra
Paul van Vliet
Robert Vuijsje
Franc Weerwind
Gerrit Jan Wolffensperger

(NEVEN)FUNCTIES DIRECTIE EN RAAD VAN TOEZICHT

Jozias van Aartsen: voorzitter Instituutsadviesraad ASTRON; voorzitter Raad van Toezicht Het Nationaal Theater Den Haag; voorzitter Stichting Otto von der Gablentzprijs; lid Raad van Advies Stichting Maatschappij en Veiligheid; lid Raad van Toezicht Stichting Montesquieu; lid en medeoprichter Aspen Ministers Forum; beschermheer leerstoel United Nations Studies, Universiteit Leiden; adviseur Jozias van Aartsen Honours Programma; Honorary Member Global Parliament of Mayors; ambassadeur Stichting bevordering internationale samenwerking (Schilderswijk); adviseur uitvoeringsprogramma van het rapport "Om de leefomgeving" van I en W.

Dave Del Canho: managing partner Del Canho & Engelfriet B.V.; lid raad van commissarissen Blue Sky Group; lid bestuur Stichting Drs Cor van Zadelhoff Fonds; ambassadeur Nationaal Holocaust Museum; lid Raad van Toezicht UMC Utrecht; voorzitter Bestuur Stichting WKZ-fonds

Emma de Boer: advocaat bij Tata Steel IJmuiden.

Leontine van der Goes: eigenaar Onwards Strategy-consultancy; vice-voorzitter Raad van Toezicht Internationaal Theater Amsterdam; vice-voorzitter Raad van Toezicht Rosa Spier Huis; voorzitter bestuur De Amsterdamsche Kring.

Liesbeth van der Horst: vice-voorzitter bestuur Humanity House, Den Haag; lid algemeen bestuur Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45; lid Comité van Aanbeveling Stichting Landelijke Herdenking April-Mei stakingen 1943; lid Comité van Aanbeveling Holocaust Namenmonument; jurylid RAAK-stimuleringsprijs, lid Advisory Board documentary Angels of Amsterdam

BESTUUR STICHTING VRIENDEN EN VRIENDINNEN

Godfried Lambriex (voorzitter)
Maarten van den Broek (penningmeester)
Roel Kingma
Ger Schutte
Simone Toppers

Godfried Lambriex: Directeur Dienstverlening Stichting DOCK; lid Raad van Toezicht Stichting Amsterdam West Binnen de Ring; voorzitter Stichting Vrienden van het Verzetsmuseum

Alex van Stipriaan: emeritus hoogleraar geschiedenis Erasmus Universiteit; lid adviescommissies Mondriaan Fonds; Kunst en Erfgoed, en Erfgoed Innovatie; lid adviescommissie Immaterieel Erfgoed van de Raad voor Cultuur; adviseur Saamaka Museum Suriname; lid wetenschappelijke raad Kibii Marron Research Centre, Suriname.

Bahia Tahzib Lie: Mensenrechtenambassadeur van het Ministerie van Buitenlandse Zaken; adviserend lid Nederlandse Unesco Commissie.

Harry Tupan: bestuurder Stichting Drents Museum; lid Raad van Toezicht Verzetsmuseum Amsterdam; lid Raad van Toezicht RTV Drenthe; lid Raad van Advies Land Art Contemporary; lid commissie Omstreden Monumenten -KNAW; lid adviescommissie Geschiedenis en Letteren Prins Bernhard Cultuur Fonds; lid Bedrijvensociëteit A37 Drenthe; lid Raad van Advies Koninklijk Tehuis voor Oud-militairen en Museum Bronbeek (Defensie Ondersteunings-commando Ministerie van Defensie); lid Jury Museumprijs; bestuurslid European Exhibition Network; lid Comité van Aanbeveling Stichting Wilhelmina Ziekenhuis Assen; lid Comité van Aanbeveling Stichting SCA Jozefkerk Assen; secretaris bestuur Stichting Steunfonds Drents Museum.

PERSONEEL

Directie

Liesbeth van der Horst

Collectie en tentoonstellingen

Karliën Metz
Femke Burger

Collectiebeheer

Filip Bloem
David van Emden

Educatie, groepsbezoek en toegankelijkheid

Sandra ter Mijtelen
Eva Hoogkamer
Vera van Noort

Marketing en evenementen

Jason Chong

Financiële administratie

Anna Stam

Balie

Doetie Lootsma
t/m 31 oktober 2022
Thomas Janszen,
vanaf 17 oktober 2022

Technische dienst

Arno Groenendijk
Dennis Koek

Secretariaat en algemene ondersteuning

Marjan Dejevij
Frank de Ruijter

Gedetacheerd via Dienst Werk en Inkomen

Marc de Hay
(Bibliotheek)

Gedetacheerd via Nationaal Comité 4 en 5 mei

Sarah Feierabend, oktober
t/m 21 december 2022

Freelance medewerkers

Ardjuna Candotti,
programmamaker
The Round Table Talk,
t/m 21 januari
Irma Enklaar, projectleider
vernieuwing vaste
opstelling, t/m 14 oktober
Lisanne Passa,
ondersteuning Deltaplan
collectieontsluiting,
t/m 28 september
Peter Rosendaal,
persvoorlichter rondom
de heropening,
t/m 2 december
Jos Sinnema, onderzoek
tentoonstellingen
t/m 28 februari en vanaf
3 oktober
Chantal Tjin, communicatie
The Round Table Talk,
t/m 21 januari

Stagiairs

Denise Schreuder
(Geschiedenis Erasmus
Universiteit) onderzoek
tentoonstellingen
Nina Technow
(Geschiedenis,
Antropologie en
Politologie van de
Universiteit Utrecht)
marketing en PR
Stella Neyens (Tourism
Management van de Breda
University of Applied
Sciences) marketing en PR

Via Aktion Sühnezeichen Friedensdienste

Lilly Pohl, t/m augustus
Antonia Schrade,
vanaf september

Via Österreichischer Auslandsdienst.

Wilhelm Gong, vanaf
september

Onderzoekers afdeling over de Nederlandse koloniën

Gerda Jansen Hendriks
Rosa de Jong
Ank Kuipers
Stephanie Welvaart

ADVIESGROEPEN

Adviesgroep blinden en slechtzienden

Berry den Brinker
Fenna Corstanje-Kemper
Marjanne Geursten
Trudy de Heer
(Stichting Kubes)
Annemarie de Hoogt
(Voorzitter Oogvereniging
Noord-Holland)

Alicia Hoost
Adri Hopman
(Stichting Kubus)
Edith de Jong
Cees Karssen
Séverine Kas
(Accessibility, Bartimeus)
Anneke Kuilman
(Stichting Kubes)
Henriëtte Meijer
(Koninklijke Visio)
Théon Minten
Mireille de Muijck
Marianne Poppenk-Copper
(Stichting Kubes)
Liesbeth Schreuder
Jankie van Soest Runge
Véronique Steijn
Swie Tjiang Tan
Hannes Wallrafen

Adviesgroep doven en slechthorenden

Kirsten Bouwmeester
Marjolein Buree

Rosemin Hendriks
Hans Krijnen
Max Vonk
(Stichting IN Gebaren)
Martine Wattel
(Stichting IN Gebaren)
Roos Wattel
(Stichting IN Gebaren)

Adviesgroep mensen met een fysieke beperking

Suzanne Boer
Maurits Huijbrechtse

Adviesgroep mensen met koloniale kennis en achtergrond

Leo Balai
Aspha Bijnaar
Esther Captain
Herman Keppy
Margaret Leidelmeijer

VRIJWILLIGERS

Museumdocenten

Femke Akerboom
Jasja Arian
Annette Atiya
Bonnie Beekman
Gaytri Bhagga
Marlie de Bonte
Jacqueline ten Broek
Gweny Bromet
Gabri Brummelman
Hans Debets
Rosella Deen
Laura Dekker
Martijn Dekker
Anneke Druif
Chris Dutilh
Eveline van Emmerik
Renée van Epenhuysen
Sanne van de Graaf
Leonora Groen
Gerda Heijnis
Pieter Heinen
Frank Hemminga
Paulien Hilbrink
Gwen Hofman

Joop Hox
Sjoerd Huising
Marion Huybrechtse
Hans Keissen
Sanderijn Kiel
Marjon de Klijn
Hans van der Laan
Ellie Lammers
Tom Lantsheer
David Lee
Edith de Leeuw
Wil van Leeuwen
Paul Leimena
Ad Leurs
John Liefink
Hannie de Loos-Borsboom
Erik Maas
Anke Manschot
Mirko Marseille
Egbert Nijeboer
Joke Osinga
Cocq Ouwerkerk
Nelleke Persoons
Sandra Plas
Caroline Polak
Arianne de Ridder
Marja Rinsma
Gerard van Rossum
Tine Sijbesma
Pieter Spaargaren
Hanneke Stasse
Marloes Stokvis
Gerda Stuifbergen
Mirjam Sweijd
Jenna Vaisman
Ger Venema
Anton Vermast
Florence Visser
Marja de Vries
Simone Walvisch
Marjo Wijnbergen
Boudewijn Zomer

Catering

Ruud Beunderman
Gweny Bromet
Shmulik Lipniski
Sandra van Os
Doreen Philips
Jos van der Putten
André van Veen
Gijs Vermeij
Gerrel Wissink

Collectie en onderzoek

Willem Boon
Kees Gerbrands
Rasa Kingma

Bibliotheek

Marc de Hay
Ruud Lindeman
Marcus Müller

Technische Dienst

Paul Capiou
Marcus Müller
Gijs Vermeij
Kaspar Visser

Huishouding

Gijs Vermeij

Koeriers

Joop Reder

BIJDAGEN 2022

De activiteiten van het Verzetsmuseum zijn in 2022 mede mogelijk gemaakt door bijdragen van een groot aantal instellingen, bedrijven en particulieren.

Algemene bijdragen in 2022

Amsterdams Fonds voor de Kunst
Airtrade Holland b.v.
Aktion Sühnezeichen Friedensdienste
European Solidarity Corps
Maarten van Heems BV
M.N. Léons BV
Stichting Red Rooster
En diverse particulieren en ca. 810 donateurs van de Vriendenstichting

Bijdragen voor projecten in 2022

Vernieuwing vaste opstelling

Gieskes-Strijbis Fonds
Mondriaan Fonds 75 jaar Vrijheid
Mondriaan Fonds
Stichting Democratie en Media
VSB fonds
anoniem fonds
Dioraphte
Amsterdams Fonds voor de Kunst
Prins Bernhard Cultuurfonds
RAAK Stimuleringsprijs
Zabawas
Dr. C.J. Vaillant Fonds
Iona Stichting
Stichting Het Gehandicapte Kind
Solidariteitsfonds
Willem Meindert de Hoop Stichting
Stichting ter bevordering van de Christelijke Pers
Stichting Fonds voor Dove Kinderen
Gravin van Bylandt Stichting
Mullerfonds
Stichting Woudschoten
Dela fonds
Nachenius Tjeenk Stichting
Fundatie Van den Santheuvel, Sobbe
Maatschappij tot Nut der Israëlieten in Nederland
Maatschappij tot Nut van 't Algemeen
P.W. Janssen's Friesche Stichting
erven Jean Weidner (via Vrienden van het Verzetsmuseum)
Vrienden van het Verzetsmuseum

Tentoonstelling Wees Moedig! Drie Amsterdammers en de Februaristaking

Mondriaan Fonds
Vfonds
VSBfonds
Prins Bernhard Cultuurfonds/
René H. van Bokkum Fonds
Prins Bernhard Cultuurfonds/Ben en Nel Van Bohemen Van der Zwart Fonds
Prins Bernhard Cultuurfonds/D.I.X. Fonds
Anoniem fonds
Gravin van Bylandt Stichting
Vrienden van het Verzetsmuseum

Ruimte en Vernieuwing

Gemeente Amsterdam
vfonds
anoniem fonds

Publicatie Jan Brassier

Tata Steel

The Round Table Talks

Kickstart Cultuurfonds

Project Deltaplan Collectiedigitalisering en ontsluiting

Mondriaan Fonds

Coronaregeling medewerkers collectiebeleid

Mondriaan Fonds

Bijdragen toegezegd voor projecten vanaf 2023

Tentoonstelling Nederlanders in de SS

Mondriaan Fonds
VSBfonds
Prins Bernhard Cultuurfonds/Ben en Nel Van Bohemen Van der Zwart Fonds
Stichting Democratie en Media
Vfonds
Mr. August Fentener van Vlissingen Fonds
Gravin van Bylandt Stichting

Bijdragen in natura

Accountancy aan de Amstel b.v.
Colliers International Consultants BV
Warendorf Advocaten en Notarissen

COLOFON

© Verzetsmuseum
Amsterdam, juni 2023

Tekst

Liesbeth van der Horst

Ontwerp

Jeremy Jansen

DTP

Jeroen van Zijp

Foto's

Mike Bink
Willem Boon
Femke Burger
Jason Chong
Janiek Dam
Rosella Deen
Marjan Dejevij
David van Emden
Eveline van Emmerik
Marlies Hemminga
Eva Hoogkamer
Liesbeth van der Horst
Wilhelm Gong
Arno Groenendijk
Sandra ter Mijtelen
Stella Neyens
Vera van Noort
Lilly Pohl
Frank de Ruijter
Antonia Schrade

